

TARTU ÜLIKOOLI NARVA KOLLEDŽ
PEDAGOOGIKA JA PSÜHHOLOOGIA LEKTORAAT

Natalja Men'shykova

ANDEKUSE AVASTAMISE JA TOETAMISE MEETODID KOOLIEELSES EAS
(PEDAGOOGIDE ARVAMUSTE NÄITEL)

Bakalaureusetöö

Juhendaja Nelly Randver MA

NARVA 2016

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

Töö autori allkiri ja kuupäev

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Natalja Men'shykova,

(sünnikuupäev: 12.02.1982)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Koolieelsete lasteasutuste pedagoogide arvamused andekuse avastamisest ja laste arendamise meetoditest“, mille juhendaja on Nelly Randver;

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Narvas, 23.05.2016

SISUKORD

SISSEJUHATUS	6
1. TEOREETILINE TAUST	8
1.1. Andekuse mõiste	8
1.2. Teoreetiline lähenemine andekusele	10
1.3. Andekate laste isiksuslikud eripärad ja andekuse kujunemise faktorid	16
1.4. Andekuse ilmumine koolieelses eas	17
1.5. Andekuse märkamine koolieelses eas	20
1.6. Meetodid ja materjalid töös andekatega	22
2. EMPIIRILINE OSA	26
2.1. Uurimistöö eesmärk ja ülesanded	26
2.2. Uurimistöö metoodika	26
2.3. Uuringu valim	27
2.4. Uurimisprotseduuri ja andmetöötlusmeetodite kirjeldus	28
3. UURIMISTULEMUSTE ANALÜÜS	30
3.1. Andekuse mõiste	34
3.1.1. Lasteaiaõpetajate teadlikkus andekuse mõistest	34
3.1.2. Lasteaiaõpetajate veendumused ja arusaamad	34
3.2. Andeka lapse äratundmise kriteeriumid	35
3.2.1. Andekale lapsele omased isiksuslikud omadused	35
3.2.2. Andeka lapse võimed	36
3.2.3. Andeka lapse oskused	37
3.2.4. Märkamise kriteeriumid	37
3.3. Andekate laste arendamine	38
3.3.1. Arendamise meetodid	38
3.3.2. Vahendid ja materjalid	40
3.3.3. Lisavõimalused töös andekatega	41
3.3.4. Koostöö lastevanematega	42
3.4. Andekate laste toetamine	43
3.4.1. Toetamine igapäevastes tegevustes	43
3.4.2. Täiendavad tegevused	43
4. ARUTELU	44
KOKKUVÕTE	51
SUMMARY	54
KASUTATUD KIRJANDUS	55

LISAD.....	60
LISA 1. INTERVJU KÜSIMUSTE KAVA.....	60
LISA 2. VÄLJAVÕTE TRANSKRIPTSIOONIST	61

SISSEJUHATUS

Läbi aegade on annete ja võimete kujunemist uurinud paljud teadlased. Gardner (1979, 1983, 1989), Tannenbaum (1983), Marland (1972), Renzulli ja Mönks (1979), Gagne (1985), Vögotski (1962) jt on välja töötanud erinevaid teoreetilisi lähenemisi ja mudeleid.

Ei tohi aga unustada, et iga laps on ainulaadne ja eriline ning vajab erilist tähelepanu ja individuaalset lähenemist. Euroopa Liidu ja Eesti hariduspoliitika peamiseks ülesandeks on arendada lapsi vastavalt nende võimetele ning pakkuda kohandatud haridust sõltuvalt nende vajadustest ja võimetest. Eesti Vabariigi koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava ütleb, et ” andeka lapse arengu toetamine lasteaias on meeskonnatöö”. Õppe-kasvatustegevuse läbiviimisel arvestatakse laste eripära ning luuakse arengut toetav keskkond. (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava 2008)

Töö eesmärgiks on selgitada välja milliseid meetodeid kasutavad õpetajad laste andekuse väljaselgitamiseks ja toetamiseks koolieelses lasteasutuses. Antud teema aktuaalsus seisneb selles, et andekatele lastele ei anta piisavalt võimetekohaseid ülesandeid. Pedagoogide ülesanne on suuremat tähelepanu pöörata andekusele ning tõhusamate meetodite väljatöötamisele andekate laste arendamiseks. Eesmärgist lähtuvalt tulenevad järgmised ülesanded:

- Anda teoreetilist ülevaadet andekuse mõistest.
- Uurida kirjandusest andekuse väljaselgitamise ning toetamise meetodeid koolieelses lasteasutuses.
- Väljatöötada intervjuu küsimustikku lasteaija pedagoogidele.
- Uurimuse läbiviimine lasteaija pedagoogide seas.
- Saadud tulemuste analüüsimine, järelduste tegemine.

Selleks, et jõuda selgusele milliste meetodite ja materjalide abil arendatakse andekaid lapsi on vaja uurida lasteaijaõpetajate sesukohti ning arvamusi antud teemal.

Sihtrühmaks on valitud Tartu linna munitsipaallasteasutuste õpetajad.

Töös püstitati järgmisi uurimisküsimusi:

- Kuidas õpetajad määratlevad andekuse mõistet?
- Milliste tunnuste järgi õpetajad tunnevad ära andekad lapsed?
- Milliseid meetodeid ja materjale kasutatakse laste andekuse arendamisel?

- Kuidas õpetajad toetavad andekaid lapsi oma igapäevatoos?

Uurimismetoodina kasutatakse kvalitatiivset uurimisviisi ja poolstruktureeritud intervjuu Tartu linna munitsipaallasteasutuste õpetajatega. Uurimistulemuste töötlemisel kasutatakse kvalitatiivset sisuanalüüsi.

Antud bakalaaurusetöö koosneb neljast osast. Esimeses, teoreetilises osas vaadeldakse teoreetilist lähenemist andekusele ning selle mõistet, andekate laste isiksuslikud eripärad ja andekuse kujunemise faktorid, ilmnemist ja märkamist koolieelses eas, meetodeid ja materjale töös andekate lastega.

Teises, empiirilises osas, käsitletakse uurimistöo metoodikat, valimit, uurimisprotseduuri ja andmetöötlusmeetodite kirjeldust. Kolmandas ja neljandas osas analüüsitakse uuringu käigus saadud tulemusi.

1. TEOREETILINE TAUST

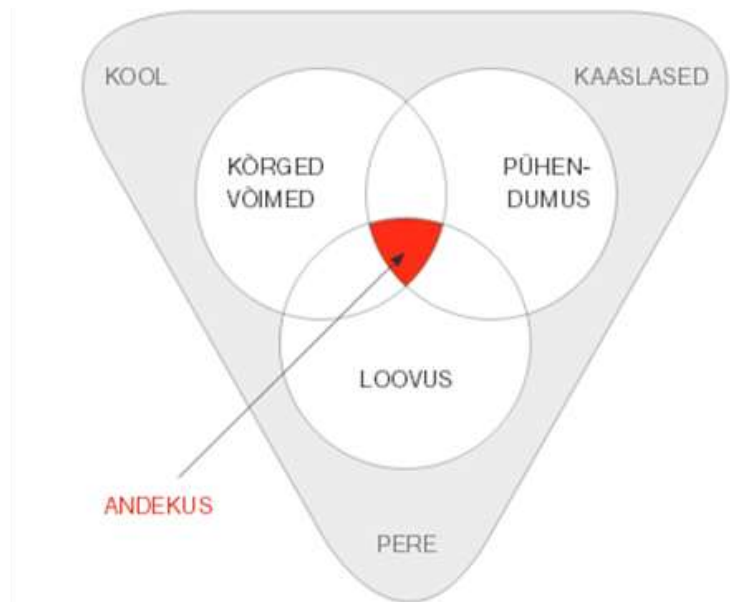
1.1. Andekuse mõiste

Andekust kui mõistet on raske määratleda. Aastakümneid on pedagoogikateadlased proovinud välja töötada andekuse definitsiooni. Teadlaste seisukoha järgi saab andekust ehk kõrget võimekust, talenti ja intelligentsust jaotada kahte rühma: ühed rõhutavad inimese algeid, teised aga juba olemasolevaid võimeid, mis on aluseks silmapaistvate tulemuste saavutamisele. (Mönks & Mason 2000; Unt 2005: 14)

Gagne tõlgenduses on andekus inimese kõrgel tasemel loomupärased võimed vähemalt ühes valdkonnas (Sepp 2010: 9).

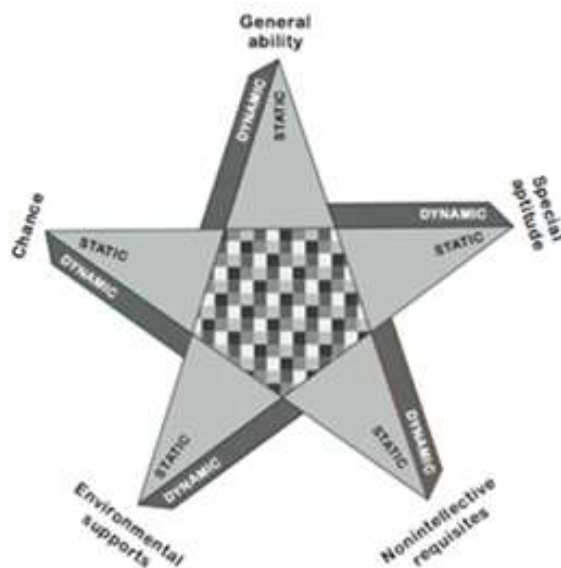
Ameerika teadlased Gardner, Sternberg, Marland, Renzulli jt, kelle uurimistööd põhinevad teoreetilise andekuse kontseptsiooni väljatöötamisel, ei jõudnud andekuse definitsiooni määratlemisel ühele kindlale järeldusele (Dubasenyuk 2011).

Renzulli sõnul avaldub andekus kolmes omaduste kombinatsioonis – intellektuaalse võimekuse, loovuse ja sihikindluse/pühendumuse olemasolul. F. Mönksi arvates mõjutab andekuse avaldumist last ümbritsev keskkond, s.o pere, kool ja kaaslased. Kogu süsteemi koosmõjul toimub võimete ja motivatsiooni areng. Nende faktorite abil kujuneb välja sotsiaalne kompetentsus, väärtushinnangud ning arusaam edust ja edutusest. (Mönks 1992: 191-202)

Joonis 1. *Andekuse Renzulli-Mönksi mudel* (Sepp 2010: 10)

Tannenbaumi “Meritähe mudel” demonstreerib, et laste andekuse areng toimub kõrge intelligentsuse taseme, erivõimete, mittekognitiivsete faktorite, keskkonna, edu olemasolul. Mudel kajastab intellektuaalseid, isiklikke ja sotsiaalseid tegureid, mis määravad andeka lapse saavutusi.

Joonis 2. *Tannenbaumi “Meritähe mudel”* (Tannenbaum 1983)

Võrreldes Tannenbaum'i ja Renzulli seisukohti võib teha järelduse, et andekuse arendamine toimub mitme faktori koosmõjul. Individuaalsed isikuomadused koos soodsate väliskeskkonnatingimustega soodustavad andekust ning talendi avaldumist. Luues emotsionaalselt rikkaliku kultuurilise keskkonna ja last motiveerides saab Võgotski sõnul arendada andekust ning saada edaspidi märkimisväärseid tulemusi. (Blinova 2010)

Uus-Meremaa professor Bevan-Browni arvamuse põhjal avaldavad andekuse ja intelligentsuse arengule mõju paljud faktorid: kindla kultuuri uskumused, väärtused, hoiakud ning sellega kujunenud isiksuse omadused ja harjumused. (Bevan-Brown 2004, 2009)

Samuti võib rõhutada inimese potentsiaali, mis Urbani ja Cropley sõnul (Sepp 2010 viidatud Urban ja Cropley 2002) aitab saavutada silmapaistvaid tulemusi ühel või mitmel alal. (Sepp 2010)

''Andekad on need lapsed, kes väljapaistvate võimete tõttu suudavad saavutada silmapaistvaid tulemusi. Need lapsed vajavad selleks, et realiseerida oma potentsiaali iseenda ja ühiskonna heaks, diferentseeritud kasvatusprogramme ja/või kohtlemist, mida ei suuda neile pakkuda traditsioonilised kooliprogrammid. Silmapaistvateks tulemusteks võimeliste laste hulka kuuluvad need, kes on näidanud mõnda järgmistest võimetest kas eraldi või kombineeritult: üldist intellektuaalset võimekust, spetsiifilist akadeemilist võimekust, kreatiivset ehk loomingulist võimekust, liidrivõimeid, võimekust, võimekust tegelda kujutava või näitekunstiga, sünhomotoorset võimekust.'' (Lindgren, Suter 1994: 448)

Toetudes erinevatele seisukohtadele, võib väita, et andekus on erivõimete ja oskuste kogum ning lapse isiklik loominguline potentsiaal. Ande avaldumisele ja arengule avaldab mõju ümbritsev keskkond. Erivõimete õigeaegsel avastamisel, märkamisel, toetamisel ning soodsate tingimuste loomisel võib andekas laps saavutada silmapaistvaid tulemusi.

1.2. Teoreetiline lähenemine andekusele

Laste intellektuaalse arengu iseärasusi uurisid tuntud psühholoogid J. Piaget ja L. Võgotski. Mõlemad teadlased väitsid, et lapse kognitiivne areng toimub, läbides

mitmeid erinevaid staadiume. Piaget` seisukohalt arengu etapid on seotud inimese vanusega. Oma teoorias tõi ta välja neli põhietappi:

- sensomotoorne (sünnist 1,5–aastani);
- operatsioonide-eelne aste (1,5–2 aastast 7 aastani);
- konkreetsete operatsioonide periood (7–12 aastat);
- formaalsete operatsioonide periood (alates 12. eluaastast).

Imikueas tänu pidevale mälu arengule kogub laps eksperimenteerides uusi kogemusi, et lahendada mitmesuguseid probleeme, suutes ette kujutada enda toiminguid ja ka mõnede toimingute tagajärgi. Eelkoolieas täieneb mõtlemisvõime, areneb kujundlik ja paraneb loogiline mõtlemine. Murdeas tajutakse abstraktseid seoseid, mõtlemine muutub teaduslikumaks. (Mõttus jt 2011, Krull 2000)

Võgotski oma teoorias rõhutas, et imikueas arenevad keel ja mõtlemine üksteisest sõltumatult (Krull 2000 viidatud Võgotskyle 1962, 1978). Samal perioodil väljendab laps keeleliselt enda emotsioone või tahet. Eelkoolieas tuleb kasutusele egotsentriline kõne, mis tavaliselt ei seostu lapse mõttetegevusega. Kooliminekuks tekib Võgotsky sõnul lastel sisekõne, mis edaspidises kognitiivses arengus muutub teistele märkamatuks. (Krull 2000) Teooriate ühiseks seisukohaks on suhtlemisoscuse olemasolu, mis aitab lapsel ületada egotsentrismi (Piaget 2009).

Võgotski teooria kohaselt mängib kõne areng olulist rolli mõtlemise arengus. Piaget seisukohalt "lapse mõtlemise loogika ja kognitiivsed struktuurid väljendatakse keelt kasutades" ning keeleline areng on intelligentsi arengu tagajärg. (Berndt 1997: 290–320; Norman 1979: 187–214; Piaget 2002)

Vastavalt Fisheri ja Rose'i teooriale iseloomustab laste kognitiivsete võimete arengut aeglaste muutuste ning intensiivse arengu perioodi vaheldumine (Kivi jt 2005).

Teadlased Snydermann ja Rothman korraldasid 1989. aastal küsitluse, milles psühholoogid ja pedagoogid järjestasid inimeste kognitiivseid võimeid iseloomustavad omadused olulisuse järgi. Küsitluse alusel järjestati neid kolmeks grupiks: "võimekus arutleda üldistavalt, lahendada probleeme ja õppida kogetust". (Krull 2000: 65–66)

Nende tulemuste alusel defineeris Estes kognitiivset võimekust ehk intelligentsust "…inimindiiviidi kohanduva käitumisena, mis üldjuhul väljendub (suuremas või

vähemas ulatuses) probleemsituatsioonide lahendamisenä, mida suudavad kognitiivsed protsessid ja operatsioonid”. (Krull 2000 viidatud Estes 1982: 171)

Kognitiivsete võimete mõõtmisega tegelesid A. Binet ja T. Simon, kasutades oma skaalat õpilaste jõukohasuse mõõtmiseks. Ruumilist kujutlusvõimet mõõdeti Raveni progresseeruvate maatrikstestide abil. (Krull 2000: 66–69)

Kuid kõige levinum on intelligentsuskvoodi ehk IQ-test. IQ skoori 116–130 punkti loetakse kõrgeteks vaimseteks võimeteks, üle 130-punktilise tulemusega–vaimselt väga andekaks. (Mõttus jt 2011; Gleitman jt 2014)

Vaimsete võimete vastu on huvi tundnud ka teised teadlased. Spearman iseloomustas intellekti üldfaktori ja erifaktori abil, kus üldfaktor on võime arutleda, mõelda abstraktselt, ja erifaktor on spetsifilised võimed, ehk verbaalne, ruumiline/matemaatiline võimekus. Spearmani järgi sõltub vaimse pingutuse edukus kahest põhilisest üksteisest sõltumatust tegurist: üldise vaimse võimekuse tasemest ning spetsiifilistest võimekustest. Thurstone arvas, et erivõimeid võib eristada igast baasvõimete grupist. Baasvõimetenä käsitles ta verbaalset mõistmist, numbrilist ja ruumilist mõtlemist, mälu, taju- ja otsustamiskiirust. (Mõttus jt 2011; Krull 2000: 70– 72)

Kõige põhjalikumalt on uurinud inimvõimete struktuuri J. Carroll. Tema tehtud analüüs näitas, et vaimseid võimeid võib eritada kihistustega: I – kitsapiirilised võimed, mida vajatakse kindlates oludes toimetulekuks, II – kristalliseerunud intelligentsus – vajalik keelekasutuses, voolav intelligentsus – vajalik järelduste tegemisel, arutlustes, ülesannete lahendamisel, üldisel mälul ja õppimisvõimel, III – üldine intelligentsus, ehk üldine vaimne võimekus. (Mõttus jt 2011; Krull 2000: 70– 72)

Harvardi ülikooli professor H. Gardneri sõnul pole olemas ühte üldvõimekust ning intelligentsust testitakse eluliste probleemide lahendamisel. Gardneri tehtud uuringud näitasid, et “inimintellekt koosneb võrdlemisi eraldi seisvatest võimetest.” (Krull 2000 viidatud Checkley 1997: 12). Ta vaatleb intelligentsust sarnaselt Sternbergiga kompleksse nähtusena. Shvedeli ja Sternbergi järgi andekuse järk järgulisel arenemisel mängib olulist rolli varem saadud lapsepõlve kogemus ning olemasolev keskkond. (Dubasenyuk 2011)

Gardner tõi oma teoorias välja üheksa intelligentsuse liiki.

- *Muusikaline intelligentsus* avaldub kõige varem. Väljendub võimes ära tunda ja jäljendada rütmi, laulda, luua meloodiat. Siia kuulub ka muusikaline kuulmine ja mälu.
- *Kehalis-kinesteetilise intelligentsuse* iseloomujooneks on lihaste ja aju kiire koostöö, kontroll oma liigutuste üle, osavus käelistes tegevustes, tantsu ja jooksu suurem vajadus.
- *Loogilis-matemaatiline intelligentsus* ilmneb varakult ja “väljendub loogiliste operatsioonide edukas sooritamises, seaduspärasuste leidmises, kiires taipamises ja probleemide lahendamises.” Gardneri sõnul kaasneb matemaatilise intelligentsusega ka loogiline intelligentsus.
- *Keeleline ehk lingvistiline intelligentsus* ilmneb varases lapseas. Lapse oskus kasutada keelt, moodustades keerukaid lauseid, väljendada selgesti oma mõtteid, rikkaliku sõnavara kasutamise oskus jutustamises, juttude ja luuletuste loomisel.
- *Ruumiline intelligentsus* väljendub orienteerumises, ruumilises kujutlusvõimes ja kaartidel orienteerumises.
- *Interpersonaalne intelligentsus* väljendub oskuses organiseerida tegevusi ning mängu juhtida, koostöövõimes ja käitumise motiividest arusaamises. Inimeste erinevuste märkamises ja mõistmises.
- *Intrapersonaalne intelligentsus* tähendab oskust mõista ja analüüsida ennast ja juhtida oma käitumist. Oskus oma tegevusi planeerida ja tehtut analüüsida.
- *Naturalistlik intelligentsus* “hõlmab inimese võimet eristada elusobjekte (taimi, loomi), tema tundlikkust ning huvi ümbritseva maailma esemete ja nähtuste vastu.” Laps tunneb juba koolieelses eas huvi taimede, puude ja erinevate putukate vastu.
- *Eksistentsiaalne intelligentsus* on religioosne, kosmiline ja müstiline teadlikkus. Võimekus mõista religioosseid ja spirituaalseid ideid. (Mõttus jt 2011; Unt 2005: 26–29)

Gardneri seisukohast lähtudes võib teha järelduse, et “kõik eeltoodud intelligentsuse liigid moodustavad iga inimese puhul unikaalse kombinatsiooni” ning erivõimed ja talent on mitmemõõtmeline nähtus (Mõttus jt 2011; Blinova 2010).

Guilfordi (1981) poolt välja töötatud kolmemõõtmelise intellekti mudeli järgi avaldub intellektuaalne aktiivsus viie erineva tegevusena: tunnetuse, mälu, divergentse ja konvergentse mõtlemise ning hindamisena. Konvergentne ehk koonduv mõtlemine, arutlemine, viib konkreetsetele lahendustele või järeldustele. Divergentse mõtlemise all peetakse silmas loovat mõtlemist (Krull 2000), mis on seotud ettekujutusvõimega, oletamisega ja leiutamisega. (Lindgren, Suter 1994)

Toetudes sellele mudelile, tegi Guilford (Krull 2000 viidatud Guilford 1959) üldistuse, et loomingulisuseks vajalik divergentne mõtlemine väljendub mõtlemisprotsesside voolavuse, paindlikkuse ja originaalsusena. See tähendab, et väga loomingulisi isikuid iseloomustab kiire ideede produtseerimise võime (ideede voolavus), võime hõlpsasti vabaneda senisest arutlusviisist, et läheneda probleemile uuel viisil (paindlikkus) ja võime produtseerida tõeliselt uudseid ideid (originaalsus). (Krull 2000) "Loomingulisus sõltub inimese võimest teha uuendusi ja tajuda uusi seoseid." (Lindgren, Suter 1994)

Eespool toodud Renzulli-Mönksi mudeli järgi mängivad võrdset rolli ande avaldumisel inimeste kõrged võimed, pühendumine ja loovus (Sepp 2010).

Eesti õigekeelsussõnaraamatu järgi sõnastatakse loovust kahte moodi. Mõistet loovus, loomingulisus ja kreatiivsus kasutatakse sünonüümidena (ÕS 2006).

Mitmed uurimused on näidanud, et loovuse toimimine sõltub mitmetest teguritest. (Heinla 2008 viidatud Amabile 1990; Eysenck 1996; Guilford 1950; Sternberg & Lubart 1999). Doddsi ja teiste teadlaste sõnul loovuse toimimise teguriteks peetakse inimese kognitiivseid võimeid, isiksuse tegureid, motivatsiooni, teadmisi, erinevaid keskkonnamõjusid, stimulatsiooni allikaid ja hindamist (Dodds, Smith, & Ward 2002 Moss 2002).

Guilfordi arvates on loovus intelligentsuse alagrupp ning intelligentsuse tase on oluline ja vajalik tingimus loovuse tekkeks (Sternberg 1997).

Uurides M. Csikszentmihalyi (Heinla 2008 viidatud Csikszentmihalyi 1999) teooria seisukohti, selgus, et loovuse areng sõltub lapse kasvatamise ja õpetamise keskkonnast ning "edukus on määratletud ühiskonna sotsiaalse mikrosüsteemi (perekonna, kooli ja huvitegevuste kaudu tagatud hariduslik, kultuuriline ja majanduslik ressurs) ja makrosüsteemi (ühiskonna majanduslikud, sotsiaalsed, kultuurilised ja hariduslikud tingimused) toimimisega." (Heinla 2008)

M. Csikszentmihalyi (Heinla 2008 viidatud Csikszentmihalyi 1999) arvates on mikrosüsteem ehk kodu ja perekond eruditsiooni põhialuseks. ”Siia kuuluvad ka kodus lapsele edasi antavad mitteakadeemilised teadmised ja õpetamise viisid.” (Heinla 2008)

Teadmised on vajalikud, kuid see ei ole kõige olulisem ning mõjutavam komponent loovuse olemasolul (Sternberg & Lubart 1995).

Teresa Amabile uuringutest selgus, et loovust saab toetada mitmel erineval viisil. Tema arvates peab lapsel tekkima õppimise suhtes motivatsioon ning pühendumine. Selleks tuleb luua võimalused kasutada teadmisi, mis on saadud väljastpoolt lasteaeda, ja võimaldada välja öelda oma mõtteid. Toetada, aidata uute ideede väljapakkumisel ning seoste leidmisel. Tagada mugav ning turvaline õpikeskkond. (Amabile 1989)

Üks tähtsaim faktor loomingulisuse jaoks on kindlustunne (Landry, 2007). Õppemeetodid, mis on suunatud eduka õppimise edendamisele, võivad tahtmatult pärssida lapse loomingulisust (Sternberg & Williams 1996).

Motivatsioon ”on andeka või loova käitumise määravamaid karakteristikuid ning andekate laste motiveerimine on eduka pedagoogilise protsessi küsimus” (Sepp 2010).

Krulli (2000) sõnul on motivatsiooni ja õppimise suhtumisel väga tähtis eelkooli periood, kus laps aktiivselt puutub kokku teda ümbritsevate esemete ja nähtustega. Motivatsioon kujuneb väliste ning sisemiste stiimulite mõjul. Sisemist motivatsiooni põhjustab E. Deci (Krull 2000 viidatud Deci 1975; Deci et al. 1991) sõnul isiklik huvi, rahulolu või rõõmutunne. Välist motivatsiooni aga innustamine, positiivne tagasiside, kiitmine ja tasustamine (Krull 2000).

Uurimiste käigus tulid J. Cameron ja W. D. Pierce (Krull 2000 viidatud Cameron & Pierce 1994) järeldustele, et välise motivatsiooni tegur – tasustamine, ei vähenda sisemist motivatsiooni. Sõnalise positiivse tagasiside andmine vastupidi tugevdab seda. (Krull 2000)

Tagasiside andmine on lapsele vajalik, sest see aitab lapsi õppetegevustes ja motiveerib paremini tegutsema (Smith, Cowie & Blades 2008).

Motivatsioonile avaldab positiivset mõju saavutatud edutunne õppeprotsessi käigus (Brophy 2004). Samuti tõstab motivatsiooni õpetaja paindlik lähenemisviis ning õppematerjalide valikuvõimalus (Saraceni 2003).

Laste intellektuaalne areng toimub etappide kaupa ning on tihedas seoses vanusega. Ande avaldumist mõjutavad erivõimed, loovus ja motivatsioon. Loovus ning motivatsioon sõltuvad lapse kasvatamise ja õpetamise keskkonnast.

Uurides erinevaid teadlaste teoreetilisi seisukohti, võib teha järelduse, et ükski andekuse ja intelligentsuse teooria ei tööta iseseisvalt, vaid toetudes üksteisele. Kuid nad ei vaatle laste individuaalseid erinevusi ja isiklike eripärasid.

1.3. Andekate laste isiksuslikud eripärad ja andekuse kujunemise faktorid

Inimese isiksuse kujunemist mõjutavad pärilikkus, keskkond ja kasvatus. Sotsiaalpsühholoogid ja sotsioloogid väidavad, et andekus areneb nende faktorite koosmõjul. Positiivset mõju avaldab ka kasvatusstiil, kus arvestatakse ja hinnatakse lapse arvamusi, võimaldatakse valiku võimalusi ja iseseisvust, suhtutakse lapsesse kui isiksusse. (Unt 2005: 35–36)

Ühest küljest avaldab andekuse arengule mõju pärilikkus, teisest soodne kasvukeskkond. Keskkonna mõjudele on andekas laps väga vastuvõtlik, sest ta veel ei suuda oma keskkonda ise kujundada ja ei oska kontrollida toimuvat ümbritsevas maailmas. (Vikat 2002: 26)

Nüüdisaegsete isiksuseuuringute põhjal eristati viit põhisuundumust, kuidas inimene reageerib ümbritsevale keskkonnale:

- *neurootilisus* – seadumus negatiivsete emotsioonide (hirm, viha, kurbus, süü jms) kogemiseks, võimetus kontrollida oma impulsse pingelises ja kriitilises olukorras;
- *ekstravertsus* – seadumus, mis on seotud positiivsete emotsioonidega ning kalduvus neid kogeda;
- *avatus kogemusele* – avatus uuele, huvi ümbritseva maailma ja oma siseelu vastu;
- *sotsiaalsus* – seadumus usaldada teisi ja neid abistada;

- *meelekindlus* – seadumus enesekontrolliks, sihikindlus, oskus oma tegevusi planeerida, kontrollida oma soove ja impulsse. (Sepp 2010: 55 – 56)

Seadumused on ajas püsivad, kuid Tartu ülikoolis J. Alliku poolt tehtud uuringute põhjal järeldati, et seadumused ei sõltu vaimsetest võimetest. Uurijate sõnul vaimselt võimekad inimesed ei ole kõige meeldivamad kaaslased ning ”andekusega ei kaasne tingimata isiksuseomadused nagu usaldus, siirus, omakasupüüdmatlus, järeleandlikkus, tagasihoidlikkus ja osavõtlikkus”. (Sepp 2010: 56)

Eestis tehtud uuringud näitasid, et ande realiseerimisel omavad suurt tähtsust lapse isiksuslikud tegurid (Sepp 2010). Tänu nendele on andekad tundlikud puudulikule või ebapiisavale hinnangule ja negatiivsetele mõjudele. Nendel lastel on moraalne ning intellektuaalne areng kõrgem võrreldes samaealiste lastega, kuid kehaline ja emotsionaalne on normi piires. (Blinova 2010)

K. Laidra sõnul on andekate laste isiksuse eripära võrreldes tavalastega seotud madala neurootilisuse ja kõrge avatusega. Väga kõrge intellektiga lastel, kelle IQ ületab 145 punkti, esineb kohanemiskasv ja ülitundlikkust. “Ülitundlikkus on kaasa sünninud kõrge võime stiimuli vastuvõtuks ja sellele reageerimiseks, mida iseloomustab kõrge tundlikkus, teadlikkus ja intensiivsus”. Ülitundlikuse neurootiliste aspektide mõistmine aitab laste eripära aktsepteerimisel. (Sepp 2010 viidatud Laidra 2008)

„L. Sword on tsiteerinud Piechowskit, kelle sõnul on ülitundlikkus füüsilise, meelelise, intellektuaalse, loomingulise ja emotsionaalse energia küllus, mis toob kaasa loomingulised püüdlused ning edenenud emotsionaalse ja eetilise arengu täiskasvanueas – ülitundlikkus toidab, rikastab, võimendab ja avardab annet“. (Sepp 2010: 58–59)

Andekate laste isiksuslikuks eripäraks sotsiaalpsühholoogide ja sotsioloogide arvamusel peetakse ülitundlikkust ning emotsionaalsust. Emotsionaalse energia olemasolu aitab kaasa annete avaldumisele.

1.4. Andekuse ilmumine koolieelses eas

Andekuse tunnuseid on võimalik märgata juba imikueas. Ameerika Andekate Laste Arengukeskuse juhataja L. Silverman väidab, et nendele lastele on iseloomulik

vähene unevajadus, hea keskendumisvõime, suur aktiivsus ja arengujärkude kiire läbimine, tugevad reaktsioonid väliskeskonna teguritele, erakordne mälu, abstraktne mõtlemine ja elav kujutlusvõime. (Pittelkow, Jacob 2004)

Kõrge intellektuaalne areng toob endaga kaasa suure tunlikuse välismaailma uute ärritajate suhtes (Kikas 2008).

Andekad lapsed on enda ja teiste inimeste emotsioonide suhtes väga tundlikud. Tänu oma suurele kujutlusvõimele ja arenenud keelelisele võimele esitavad palju küsimusi ning mängivad kujuteldavate mängukaaslastega. (Pittelkow, Jacob 2004)

Uuringud näitavad, et koolieelne lasteasutus loob kolme- ja nelja-aastaste poiste ja tüdrukute arenguks võrdsed võimalused (Veisson, Nugin 2001).

K. Pittelkow ja A. Jacob (2004) käsitlevad oma raamatus järgnevaid ande avaldumise tunnuseid. Eelkoolilastel arenenud keeleline oskus ja mõtlemine, neil on paremad foneetilised ja dekodeerimisoskused. (Roedell 1989:13 – 28) Keele kasutus on loov koos rohkete kujundlike väljenditega. Ebatavaline uudishimu ümbritseva maailma suhtes, emotsionaalne tundlikkus moraali puudutavate teemade suhtes. Andekate laste tunded on ebatavaliselt sügavad ja intensiivsed. Aga selle võrra omavad need lapsed hästi arenenud huumorimeelt. Pittelkowi ja Jacobi sõnul iseloomustavad andekat last ka perfektsionism ja elav kujutlusvõime. Õiglustundega andekad lapsed kipuvad välja ütleva kõike, mida nad mõtlevad. (Pittelkow & Jacob 2004)

Õpetajad märkavad andekatel väikelastel pigem positiivset kui negatiivset käitumist, kuid sellele avaldab mõju keskkond, agressiivsust võib siiski põhjustada asjakohase intellektuaalse stimulatsiooni puudumine (Mares 1991).

Sooline eripära ilmneb verbaalsetes võimetes ja matemaatilistes oskustes. M. Veissoni jt sõnul on alles lasteasutusse tulnud tüdrukud käelistes tegevustes osavamad. Kuid nelja-aastaselt on poisid ja tüdrukud selleski võrdsed. (Vikat 2002: 57–69) Tüdrukute paremad verbaalsed oskused toovad kaasa paremad tulemused kõne kasutuses (Unt 2005: 39–40).

National Association for Gifted Children's (2000) seisukoha järgi areneb tüdrukutel varakult lugemisoskus ja väljapaistev sõnavara (Kerr, Vuyk, Rea 2012).

Poiste paremad matemaatilised oskused ja ruumilised võimed aitavad joonestamises, joonistamises, loodusõpetuses. (Unt 2005: 39–40)

K. Pittelkow oma raamatus "Andekas laps" (2004) kirjutab, et probleemset käitumist võib põhjustada frustratsioon, ehk "... psüühiline pingeseisund, mida põhjustab eesmärgi taotlemist segav tegelik või kujuteldav takistus või stress" (Eesti entsüklopeedia 2006) ja igavus (Pittelkow, Jacob 2004).

Nii poisid kui ka tüdrukud võtavad aktiivselt osa huvipakkuvatest õppetegevustest, selle puudumisel leiavad alternatiivseid võimalusi – salaja lugemine, unistamine, ignoreerides toimuvat. Tulemuseks kujuneb andekatel tüdrukutel depressioon, poistel tekivad käitumisprobleemid. Sõltumata soost võivad huvi ja motivatsiooni puudumisel lastel ilmnedä hüperaktiivsuse või AD(H)D-sündroomi tunnused. (Martin, Burns & Schonlau 2010)

Uuringud näitasid, et õpetajad märkavad käitumisprobleeme, mitte laste võimeid ja oskusi (Kerr, Vuyk, Rea 2012: 647 – 653).

"Kõikidel andekatel lastel on erakordne võime genereerida uusi ideid ja lahendusi; neil on paindlikud mõtlemisprotsessid, mistõttu nad lahendavad probleeme teisiti, kui enamik mitteandekaid lapsi; samuti on neil ohtrad teadmised, et sünteesida ideid palju sügavamal tasandil ja pikema aja vältel kui nende mitteandekad eakaaslased" (Pittelkow, Jacob 2004).

Eelkoolieas märgatakse ka mõnesid füüsilisi eripärasid. Võrreldes tavalastega on andekatele lastele iseloomulik kõrge energeetiline potentsiaal, millega kaasneb vähene unevajadus. Kognitiivsed võimed on rohkem arenenud motoorsetest. Need lapsed vajavad rohkem käelist tegevust. Erinevus intellektuaalses ja füüsilises arengus võib põhjustada laste iseseisvuse arengu pärssimist. Nägemine eelkoolieas on sageli ebastabiilne, mis tekitab raskusi. (Blinova 2010)

Ande avaldumist mõjutavad nii lapse isiksuslikud tunnused, kui ka soodne kasvukeskkond. Pärsitavateks teguriteks loetakse aga kohanemiskursusi, frustratsiooni ning ülitundlikkust. Võrreldes tavalapsega on andekas koolieelik intellektuaalselt rohkem arenenud. Ta omab suurepäraselt keele oskust ning loovat mõtlemist. Samuti on oluliseks iseloomujooneks suur uudishimu ümbritseva vastu, kuid õppetegevuses osalemine sõltub andeka koolieeliku huvist pakutava vastu.

1.5. Andekuse märkamine koolieelses eas

Andekate laste puhul on väga oluline nende õigeaegne avastamine. Andekus ei ole ainult väljapaistvad tulemused, vaid ka potentsiaal. Seetõttu on oluline uurida laste võimeid, huvivaldkondi, jälgida isiksuse omapära. (Sepp 2007: 15)

Võgotsky arvates avalduvad andekuse tunnused lapse tegevuses ning neid võib tuvastada vaatlemise kaudu (Blinova 2010).

“Andekus on nagu protsess, mis nõuab huvi, tahet ja motivatsiooni mitte üksnes lapselt endalt, vaid ka teda ümbritsevalt keskkonnalt. Lapse jaoks on oluline võimaluse andmine, sest see on eduka tegevuse eelduseks.” (Vikat 2002: 26)

Kõige kindlam meetod andekate väljaselgitamisel on hindamine omaduste järgi:

- kiire õppija
- hea abstraktne mõtleja
- kestva tähelepanu võime (kui tegevus teda huvitab)
- laialdane sõnavara
- hea arvutaja ja piltmõistatuste kokkupanija
- väga hea mälu
- tundlik ja emotsionaalne
- arenenud õiglustunne
- püüdleb oma tegemistes täiuse poole
- huvides järjekindel
- eelistab endast vanemate seltskonda
- hea huumorimeel
- laialdased huvid
- õpib varakult lugema
- arenenud kujutlusvõime (näiteks palju kujuteldavaid sõpru, või võimendab oma hirme)
- väga loominguline
- iseseisev
- protestimeelne, kaldub arvustama autoriteete. (Sepp 2010: 60 – 61)

Andekuse määramisel võivad kaasneda erinevad probleemid. Lapsel võib tekkida konflikt ümbruskonnaga, kohanemiskasused, mis on seotud isiksusliku eripära ja tundlikkusega. Seetõttu võivad andekad sattuda isolatsiooni. Tihti pole nende

vaimsete võimete ja sotsiaalsete oskuste areng tasakaalus. Siia kuulub ka ande maskeerimine soovist sarnaneda oma eakaaslastega. (Sepp 2010: 61 – 65)

Täieliku andekuse tuvastamine väikelastel, arvestades erinevaid sotsiokultuurilisi eripärasusi, on keeruline. Andekuse ilmnemisel on väga tähtis sotsiaalsete aspektide arvestamine. Varajane tuvastamine võimaldab nii õpetajatel kui ka lastevanematel mõista andekate laste käitumist ja arengut. (Walsh, Hodge, Bowes & Kemp 2010: 43-58)

Topeltevajaduse puhul võib andekus tähelepanemata jääda, sest tegemist on õpiraskustega ja varjatud puuetega (Sepp 2010).

Sepp (2010) jagab topeltevajadustega (näiteks kõne-, keha-liikumise-, düsleksiahäired jt) võimekad lapsed kolme gruppi, kelle puhul anne ja/või puue jääb avastamata.

Esimese grupi probleemseks kohaks loetakse madalat enesehinnangut ning motivatsioonipuudust, mitte aga raskusi õppimisel. Need aga ilmnevad, kui ülesanded lähevad keerulisemaks. (Sepp 2010)

Teine grupp – õpiraskustega lapsed, kelle andekus on jäänud avastamata. Nendele lastele pakutav õpiabi ei arenda laste tugevaid külgi. (Sepp 2010)

Kolmas grupp – neid lapsi loetakse keskpärasteks, sest nende õpiedukus vastab nõutud tasemele. Kuid märkamata jääb laste potentsiaal, sest anded ja raskused õppimisel varjavad üksteist. Erivõimed avastatakse tavaliselt kolmandas-neljandas klassis, mõnel aga keskkoolis. (Sepp 2010: 67–68)

USA psühholoogiaprofessori Susan K. Johnseni 2009. aastal avaldatud artiklis kirjeldab ta tänapäeva seisukohti andekate laste väljaselgitamisel. Johnseni sõnul on vaja selleks teha mitmeid katseid, kuna erinevaid andeid on palju ja andekate käitumine on erinev. Informatsiooni tuleb koguda mitmetest allikatest, vaadates laste töid, vesteldes laste vanematega ja teiste õpetajatega, vanemate õppijate puhul ka eakaaslastega. (Johnsen 2009)

Andmeid tuleks koguda, vaadeldes last erinevates keskkondades: koolis/lasteaias, kodus ning kooli-/lasteaiavälistes tegevustes. Enne hinnangu andmist rakendada diferentseeritud õppimist, arvestades isiksuste eripärasusi, ning jälgida laste reaktsioone. Selleks et tekitada lastevanematel arusaama, kuidas nad saavad oma last

aidata ning talle toeks olla, tuleb lapsevanemaid kaasata andekuse arendamisse. (Johnsen 2009)

Olulisim roll andekate laste avastamisel on kindlasti hea teoreetilise pagasiga, tähelepanu- ja empaatiavõimega ning lapse arengust tõeliselt huvitatud täiskasvanul. (Sepp 2010: 69)

M. Vikati jt sõnul vajab andekas laps stimuleerimist. Lahendades erinevaid probleeme, rakendab ta efektiivselt oma võimeid. Stimuleeriva ja motiveeriva keskkonna loomine säilitab lapse terve uudishimu ning huvi erinevate tegevuste vastu. (Vikat 2002: 26)

Lapse huvi sõltub õpetaja lähenemisviisidest õppetegevusele, teema käsitlemise vaatenurgast (Brophy 2004), välistest motivaatoritest. Kõik need faktorid mõjutavad motivatsiooni tõstmist. Kuid väliskeskkonnast saadud informatsioonile on lapsed eelkoolieas väga tundlikud (Smith, Kennard & Granados 2009).

Andekuse äratundmine ei ole lihtne. Sellega võivad kaasneda erinevad probleemid ning raskused, mis võivad mõjutada õppeedukust ja õpetajate ning kaaslaste suhtumist. Raskusteks peetakse andekate puhul kohanemist ning sellega seotud mured, konflikt ümbruskonnaga, samuti vaimsete võimete ja sotsiaalsete oskuste arengus tasakaalu puudumine. Lisaks topelterivajadus, mille puhul andekus võib avastamata jääda. Andekate laste märkamine ja arendamine nõuab õpetajatelt erinevaid pädevusi, paindlikkust, pühendumist ja empaatiat. Selleks et arendada andeka lapse võimeid, peab õpetaja looma turvalise ning toetava keskkonna, kasutades individuaalset lähenemist.

1.6. Meetodid ja materjalid töös andekatega

Andekate laste märkamisega, arendamisega, toetamisega ning motiveerimisega peab tegelema juba eelkoolieas. Viire Sepa sõnul on selleks vaja leida sobivaid meetodeid. Neid võib jagada kolme gruppi: aktseleratsioon, õppekava rikastamine ning erinevatel konkurssidel ja võistlustel osalemine. (Sepp 2010)

Aktseleratsiooni terminil on kaks tähendust. Psühholoogias ja füsioloogias on see organismi vaimse või kehalise arengu kiirenemine. (Eesti entsüklopeedia 2006)

Teine tähendus aga kirjeldab kiirendatud õppekava läbimist lühema kui ettenähtud aja jooksul (Kuznetsova 2013).

Aktseleratsioon oli esimeseks haldusmeetodiks, mida kasutati andekate arendamisel ning õpetamisel. 1868. aastal töötati Ameerikas välja paindlik õppeprogramm, mis tagas andekate edukat õppimist. (Kuznetsova 2013)

Varasemad uuringud on näidanud, et aktseleratsioon on kõige tõhusam andekate arendamise viis, mis toob edenemise nii akadeemilises kui ka sotsiaalses mõttes. See meetod võimaldab kiiremat edasiliikumist ning ei lase lapsel tegeleda rutiinse kordamisega. (Sepp 2010)

Blinova (2010) väidab, et kiirendatud õppimine on parim strateegia nendele lastele, kellel on kõrgel tasemel arenenud matemaatilised ning lingvistilised oskused. Kuid lapsevanemad ja õpetajad on skeptilised selle meetodi kasutamise suhtes, kartes emotsionaalseid ning sotsiaalseid probleeme (Sepp 2010).

Tehtud uuringud aga näitasid, et aktselereerimine omab positiivseid jooni ning ei avalda negatiivset mõju laste sotsiaalsele ja emotsionaalsele arengule (Institute for Research and Policy on Acceleration 2009).

Teadlased, uurides aktselereerimise efektiivsust erinevas vanuses, tulid järeldusele, et väljapaistvaid tulemusi saavutatakse samaaegse õppekava, õppemeetodite muutmisega ning rikastamisega (Blinova 2010).

Saul jt. (2007) kirjeldab järgmisi aktseleratsiooni meetodeid, mida saab rakendada koolieelses eas:

- Varasem koolimine, mida peetakse õppe kiirendamise meetodiks. Unt (2005) aga rõhutab, et lisaks vaimsele kooliküpsusele tuleb erilist tähelepanu pöörata ka sotsiaalsele ning emotsionaalsele küpsusele; Tehtud uuringute põhjal tehti järeldus, et lastel, kes läksid oma eakaaslastest varem kooli paranes enesehinnang ning sotsialiseerumine (Rogers 2002).
- Individuaalse ainekava kokkupanemine – õppekava üksikute ainete kiirem läbimine. Antud meetodi eesmärgiks on kiire ning iseseisev õppekava läbimine minimaalse juhendamisega. Siin lähtutakse lapse olemasolevatest teadmistest, iseseisvusest ning töövõimest (Pittelkow, Jacob 2004).

Ameerika Ühendriikides on laialdaselt levinud andekate laste rühmitamine. Rühmitamist kasutatakse 90% lasteaedades ning õpetajate sõnul omab see meetod

kasulikkust koos õppekava muutmisega. On leitud, et suuremat kasu saavad andekad lapsed kiirendatud programmi alusel. (Bowman, Donovan & Burns 2001)

Jamesi ja Chen-Lin Kuliki uurimused näitasid, et rühmitamise kasutamisel suureneb lastel huvi õppetegevuste vastu ning tõusevad akadeemilised saavutused kõikides valdkondades (Kulik 1997).

Õppekava rikastamise all peetakse silmas õppekava kohandamist vastavalt andekate laste eeldustele ning vajadustele (Unt 2005). Õppimine toimub põhjalikumalt, lastele pakutakse raskemaid ülesandeid ning õppematerjaliga tegeldakse teoreetilisemal tasemel (Saul jt 2007).

Rikastamise strateegia annab lapsele võimaluse laiendada silmaringi ning saada teadmisi ümbritsevast maailmast, mis omakorda mõjub positiivselt iseseisvuse arengule õppimisel (Blinova 2010).

Ameerika Ühendriikides lähtutakse õppekava koostamisel kolme valdkonna uuringutetulemusel:

1. Mis on teada lapse arengust ning tema õppimise kohta.
2. Iga lapse isiksuslikud omadused ning õpetajate teadmised sellest.
3. Lapse sotsiaalsed ning kultuurilised eripärad.

Õppekava planeerimisel ning koostamisel pööratakse erilist tähelepanu nii lapse akadeemilistele, sotsiaalsetele ja füüsilistele vajadustele kui ka eelnevalt omandatud teadmistele, oskustele ning lapse vanusele (Poeskova 2013:69).

Õpetamine lasteaedades toimub mängude kaudu, kus erinevate mõistatuse ja projektide kaudu õpetatakse saadud informatsiooni hindama ning analüüsima. Samuti kasutatakse innovatiivseid õppimisviise – õppetegevust viiakse läbi raamatukogudes, teaduskeskustes, kus andekas laps katsetab ning võib tunnetada läbi katsumise erinevaid eksponaate. (Poeskova 2013:69)

Selliste tundide eesmärgiks on mitmekesistada õpet ning tegeleda materjaliga süvendatult ja detailsemalt (Saul jt 2007).

Mitteformaalhariduslikud programmid – lasteaia süsteemiga seotud üritused, mis toimuvad väljaspool lasteaeda (Sepp 2010). Campbelli jt sõnul on laagritel suurt tähtsust andekate laste arendamisel (Sepp 2010:92 viidatud Campbell jt 2000).

Üheks meetodiks peab Unt individualiseerimise võtet. Ta liigendab seda kolmeks:

- homogeensete rühmade loomine laste mingi ühise tunnuse alusel. Võimaldab keskenduda konkreetsetele vajadustele;
- õppimine individuaalselt erinevas tempos, kas teistest kiiremini või vastupidi aeglasemalt;
- õppimine heterogeensetes rühmades. (Unt 2005)

Selle meetodi probleemseks kohaks võib olla see, et laste erinevad võimed ilmnevad ja arenevad erinevas vanuses erinevalt (Saul jt 2007).

Pittelkow ja Jacob (2004) rõhutavad, et võimete arendamiseks on vajalik nii rikkalike aistingutega ümbritsetud keskkonda, kus oleks lapsel võimalik ümbritsevat uurida ilma suuremate piiranguteta, kui ka taiplikku täiskasvanut, kes kuulaks ja vastaks küsimustele. Rohket vaheldust ning tähelepanu vajavale andekale lapsele sobivad mängud ja jututeemad, mis on ühe sammu võrra ees tema tasemest. (Pittelkow, Jacob 2004)

Meetodeid, mis sobivad andekate laste arendamiseks ning toetamiseks, on mitmeid. Kõige tõhusamaks neist peetakse aktseleratsiooni e kiirendatud õppimist. Aktseleratsioonile mõjub hästi õppekava ning õppemeetodite rikastamine. Kiirendatud õppimise käigus laiendab laps oma silmaringi ning muutub iseseisvamaks.

2. EMPIIRILINE OSA

2.1. Uurimistöö eesmärk ja ülesanded

Andekuse uurimine on aktuaalne, sest sellele pööratakse vähe tähelepanu. Sellest tulenevalt töö eesmärgiks on selgitada välja, milliseid meetodeid kasutavad õpetajad laste andekuse väljaselgitamiseks ja toetamiseks koolieelses lasteasutuses.

Uurimistöö käigus püstitas töö autor järgmised uurimisküsimused:

- Kuidas õpetajad määratlevad andekuse mõistet?
- Milliste tunnuste järgi õpetajad tunnevad ära andekad lapsed?
- Milliseid meetodeid ja materjale kasutatakse laste andekuse arendamisel?
- Kuidas õpetajad toetavad andekaid lapsi oma igapäevatoos?

Eesmärgist ja ülesannetest tulenevalt sobib antud uuringu läbiviimiseks kvalitatiivne meetodika.

2.2. Uurimistöö meetodika

Uurimismeetodina kasutati kvalitatiivset uurimisviisi. Kvalitatiivuuring on teaduslik uurimismeetod, mille abil püütakse mõista inimsüsteemi. Uuringut korraldakse loomulikes tingimustes, selleks, et saada võimalikult täpseid kirjeldusi mingi tunnuse või omaduse esinemisest. (Õunapuu 2014 viidatud Savanye & Robinson 2001: 1171–1173)

Denzini ja Lincolni sõnul on see uurimismeetod loomulik ning teeb maailma nähtavaks (Õunapuu 2014 viidatud Denzin ja Lincoln 2005: 3).

Kvalitatiivne uurimisviis võimaldab detailselt uurida ja seletada inimeste mõtteid ning käitumist (Õunapuu 2014 viidatud Quantitative Research 2009).

Laherand (2008) kirjutab oma raamatus, et kvalitatiivses uuringus püütakse mõista väikese arvu osalejate maailmavaadet.

Antud uuringu läbiviimiseks valiti kvalitatiivne uurimisviis, sest seda saab korraldada respondentidele loomulikes tingimustes lasteasutuses, saada võimalikult täpseid

kirjeldusi andekuse tunnuste kohta. See meetod annab uurijale võimaluse uurimisprobleemi sügavamalt analüüsida, mõista väikese arvu osalejate mõtteid ja seletusi andekusest ja andekate laste arendamise kohta lasteasutuses.

Andmeid koguti poolstruktureeritud intervjuu abil. Flick (2006) väidab, et intervjuu abil kogutakse verbaalsed ja multimodaalsed andmed. (Laherand 2008 viidatud Flick'ile 2006: 147)

Multimodaalsete andmete kogumisel keskendutakse nii inimeste lausunud sõnadele kui ka visuaalsetele andmetele (Laherand 2008 viidatud Flick'ile 2006: 215).

Verbaalse ja mitteverbaalse kommunikatsiooni abil vahendatakse mõtteid, hoiakuid, teadmisi ning tundeid. Intervjuus toimub suhtlemine näost näkku eesmärgiga mõista olemasolevat nähtust. (Laherand 2008 viidatud Hirsjarv & Nurme 2006: 42)

Poolstruktureeritud intrervjuu viiakse läbi selleks, et koguda usaldusväärseid andmeid, mis annaksid vastuseid eespool püstitatud uurimusküsimustele. Selleks et tagada objektiivsust, koostab uurija intervjuu küsimused ning esitab need respondentidele. (Laherand 2008) Väljavalitud meetod võimaldab uurijal muuta küsimuste järjekorda ning küsida täpsustavaid küsimusi.

Intrvjuu koosnes kolmest plokist: andekuse väljaselgitamine, võimalused arendamiseks ning meetodid ja materjalid.

2.3. Uuringu valim

Õunapuu (2014) kirjutab, et liikmed valitakse populatsioonist süstemaatilise juhusliku valiku teel. Valikut tehakse kas kindlate ajavahemike järel või muude põhimõtete alusel ning süstemaatiline juhuslik valik välistab subjektiivsuse. Selline meetod võimaldab valimi moodustamist ilma täpse populatsiooni suuruse olemasoluta ning liikmete kindlaks tegemiseta.

Süstemaatilise juhuvalimi alusel valiti kõikide Tartu linna lasteaedade (kaasatud ainult munitsipaallasteaiad) seast viis lasteaeda. Andmeid lasteaedade kohta saadi Tartu linna internetileheküljelt (tartu.ee). Selgus, et Tartu linnas on 30 munitsipaallasteasutust. Nende andmete põhjal koostati süstemaatiline juhuvalim kindlate intervallidega. Valimisse valiti iga viies lasteaed nimekirjast. Planeeritava valimi suurus oli 15 õpetajat, kuid uuringus andis oma nõusoleku osalema ainult 12

lasteaiaõpetajat. Uuring viidi läbi viie lasteaia õpetajate hulgas ning küsitleti kõiki õpetajaid poolstruktureeritud intervjuu abil. Individuaalintervjuude kestus oli 25 kuni 45 minutut.

Igalt õpetajalt küsiti nõusolek, mis Hirsjärvi jt sõnul tähendab seda, et uuritav on pädev andma ratsionaalseid ja küpseid hinnanguid ning tema nõusolek uuringus osaleda on vabatahtlik (Laherand 2008 viidatud Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005: 26–27).

Flicki sõnul on andmed anonüümsed siis, kui eemaldatakse isikute nimed ning muud äratundmist võimaldavad vihjed. (Laherand 2008 viidatud Flick'ile 2006: 290). Töö autor teatas õpetajatele, et antud uuringu tulemused aitavad edaspidises töös andekate laste väljaselgitamisel ning toetamisel, andmete analüüsimisel ja tõlgendamisel on töö autori kohus kaitsta uuritavate anonüümsust (Laherand 2008).

Õpetajaid eristatakse töös märgidega L1, L2, L3 ... L12.

2.4. Uurimisprotseduuri ja andmetöötlusmeetodite kirjeldus

Väljavalitud lasteaedades intervjueris õpetajaid uurija ise. Intervjuud viidi läbi märtsis 2016. aastal. Anonüümsuse tagamiseks uurija ei küsinud vastaja nime. Uuringu käigus tutvustas töö autor igale respondentile töö eesmärgi, poolstruktureeritud intervjuu küsimustikku ning salvestamise viisi (diktofon), küsides igalt õpetajalt nõusolekut ning teatades, et saadud andmeid kasutatakse ainult bakalaaurusetöö kirjutamisel.

Vestluse käigus esitas autor teema kohta suunavaid ning täpsustavaid küsimusi. Lõpus tegi küsituleja kokkuvõtte räägitust ning tänas õpetajaid.

Esmalt salvestatud intervjuud diktofonile transkribeeris uurija ise, sest ta oli tuttav vestlusolukorraga ning respondentide kõne iseärasustega. Samuti oskas autor informatsiooni võimalikult täpselt edasi anda. Transkribeerimine e litereerimine on Laheranna sõnul salvestatud intervjuu muutmine tekstiks ning sellele kirjaliku kuju andmine (Laherand 2008).

Flick (2006) rõhutab, et transkribeerida võib nii palju ja nii täpselt, kui seda nõuab uurimisküsimus (Laherand 2008 viidatud Flick'ile 2006: 288–289).

Tsitaatide mõistmiseks kasutas töö autor Laheranna (2008) raamatus toodud transkriptsioonimärke: L – lasteaiaõpetajad; kursiiv – intervjuerija kõne; (.) – lühike, aga selgesti eristuv paus; (3) – pikem paus, sulgudes märgitud sekundid; = – pausi puudumisse sõnade vahel või vooruvahetuse järel; alla joonitud – rõhutatud koht; SUURED TÄHED – valjusti lausunud koht; e:i – koolon vokaali järel näitab, et häälikut venitatakse, (()) – analüüsija märkused.

Tulemuste analüüsimise meetodiks valiti kvalitatiivne sisuanalüüs. See meetod keskendub teksti sisule ja kontekstilisele tähendusele, mis annab võimaluse teemat sügavamalt uurida ning mõista inimeste arvamusi ning arusaamu antud teema kohta. (Laherand 2008)

Hsieh ja Shannon kirjeldavad kvalitatiivset sisuanalüüsi kui uurimismeetodit, ”mida rakendatakse tekstiandmete sisu subjektiivseks tõlgendamiseks süstemaatilise liigendamise- ja kodeerimisprotsessi ning teemade või mustrite kindlakstegemise abil” (Laherand 2008 viidatud Hsieh & Shannon 2005: 1279–1286).

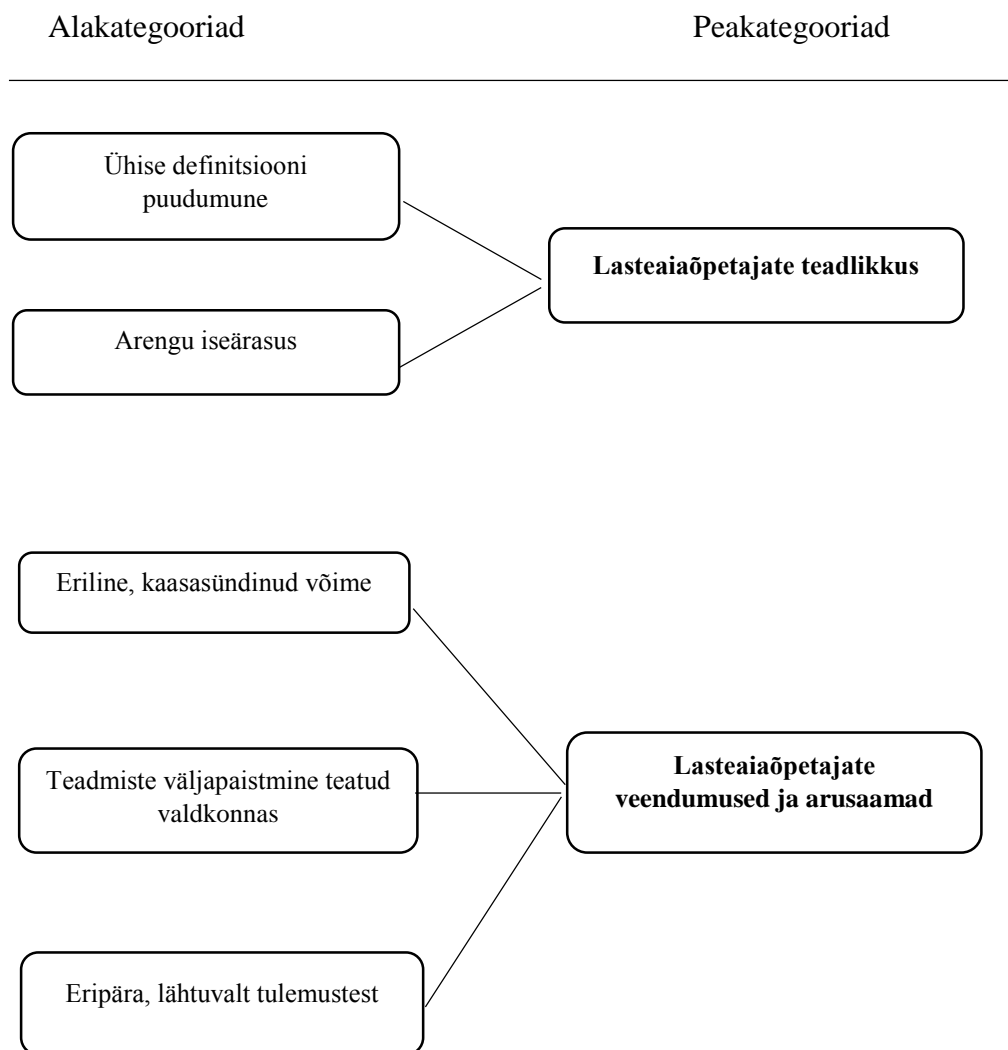
Pärast andmete transkribeerimist luges töö autor teksti korduvalt läbi ning tegi teksti kohta märkmeid, millest moodustusid koodid. Kodeerimise analüüsiühikuks kasutas uurija tähtsamaid mõtteid. Arvestades koodide omavahelisi seoseid, koondas saadud vastustest käsitsi peakategooriatesse. Usaldusväärse tagamiseks arutles uurija kategoriseerimise protsessi sõltumatu eksperdiga. Mille põhjal moodustusid järgmised peakategooriad: pedagoogide teadlikkus, lasteaia pedagoogide veendumused ja arusaamad andekusest, andekale lapsele omased isiksuslikud omadused, andeka lapse võimed, andeka lapse oskused, märkamise kriteeriumid, arendamise meetodid, vahendid ja materjalid, lisavõimalused töös andekatega, koostöö lastevanematega, toetamine igapäevastes tegevustes ja täiendavad tegevused.

Andmetöötluse järel tõi autor tulemuste tõlgendamiseks transkribeeritud intervjuudest näiteid, kohandades ja muutes neid loetavaks ning paremini mõistetavamaks. Näited e tsitaadid on töös välja toodud kursiivkirjas.

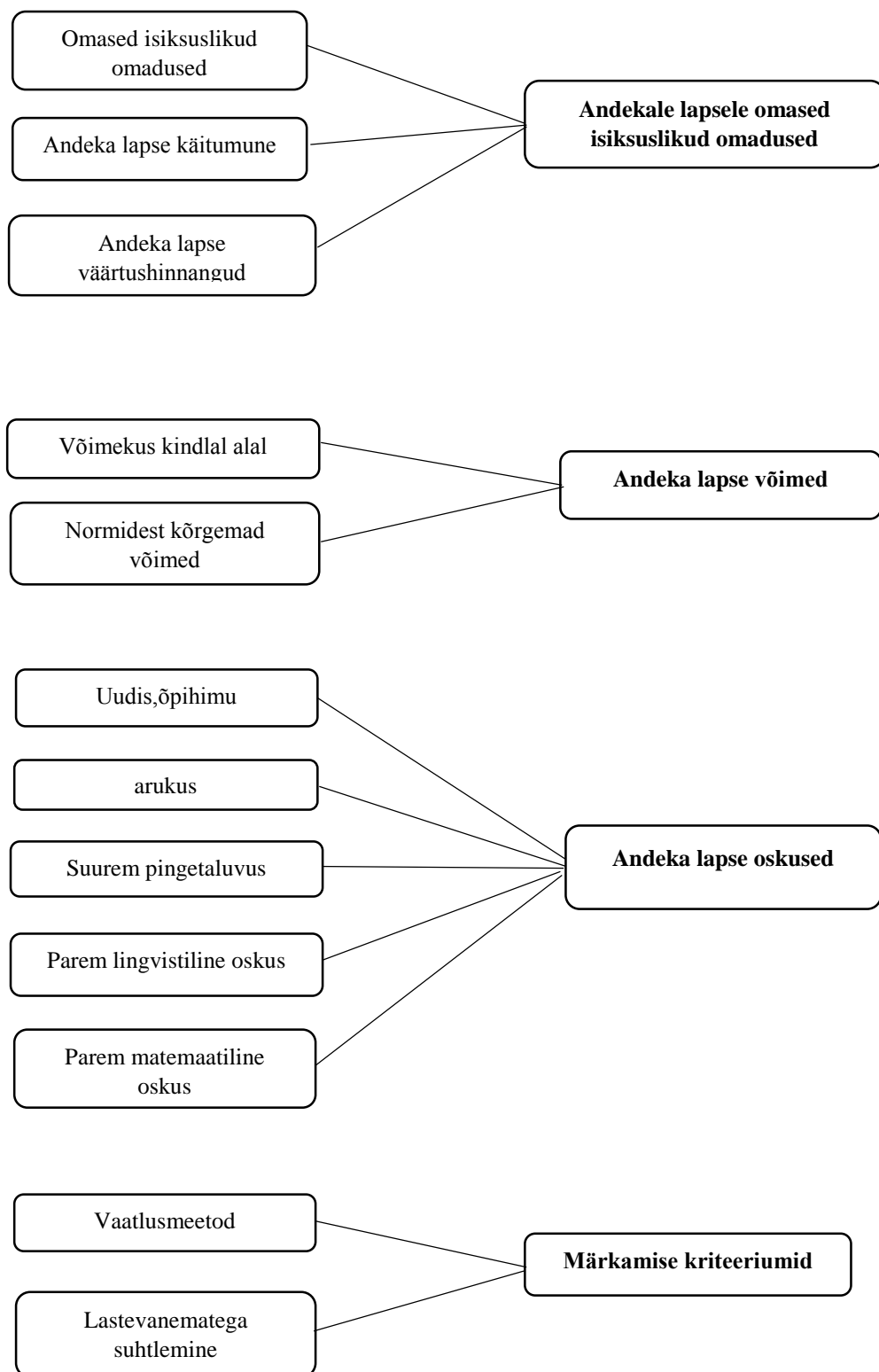
3. UURIMISTULEMUSTE ANALÜÜS

Antud uurimustöö eesmärgiks oli selgitada välja, milliseid meetodeid kasutavad õpetajad laste andekuse väljaselgitamiseks ja toetamiseks koolieelses lasteasutuses.

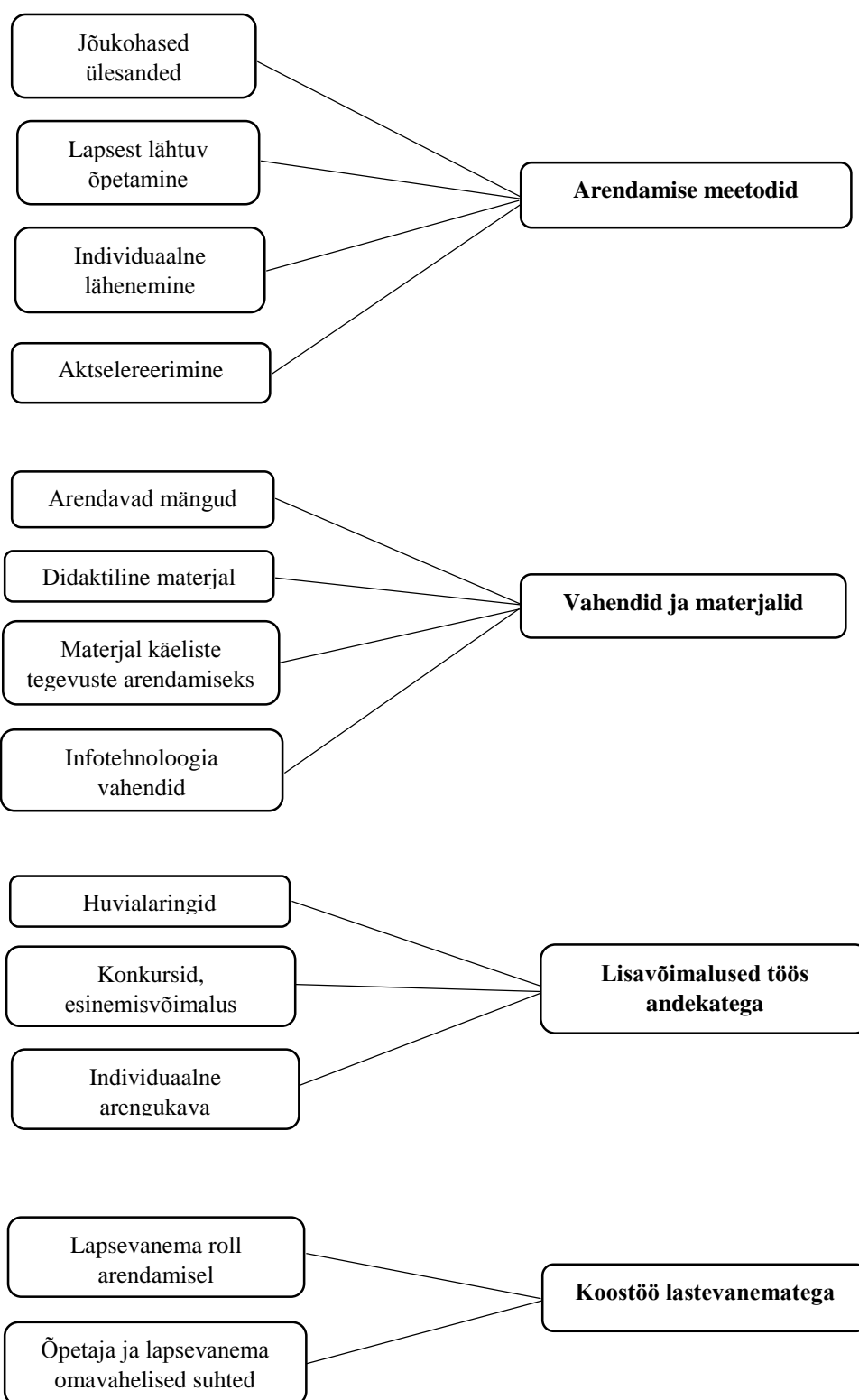
Andmetetöötlemisel lähtus töö autor eesmärgist ning püstitatud uurimisküsimustest. Andmete analüüsimisel sai 12 peakategooriat.

Joonis 3. Kategooriate jaotus andekuse mõiste kirjeldamiseks

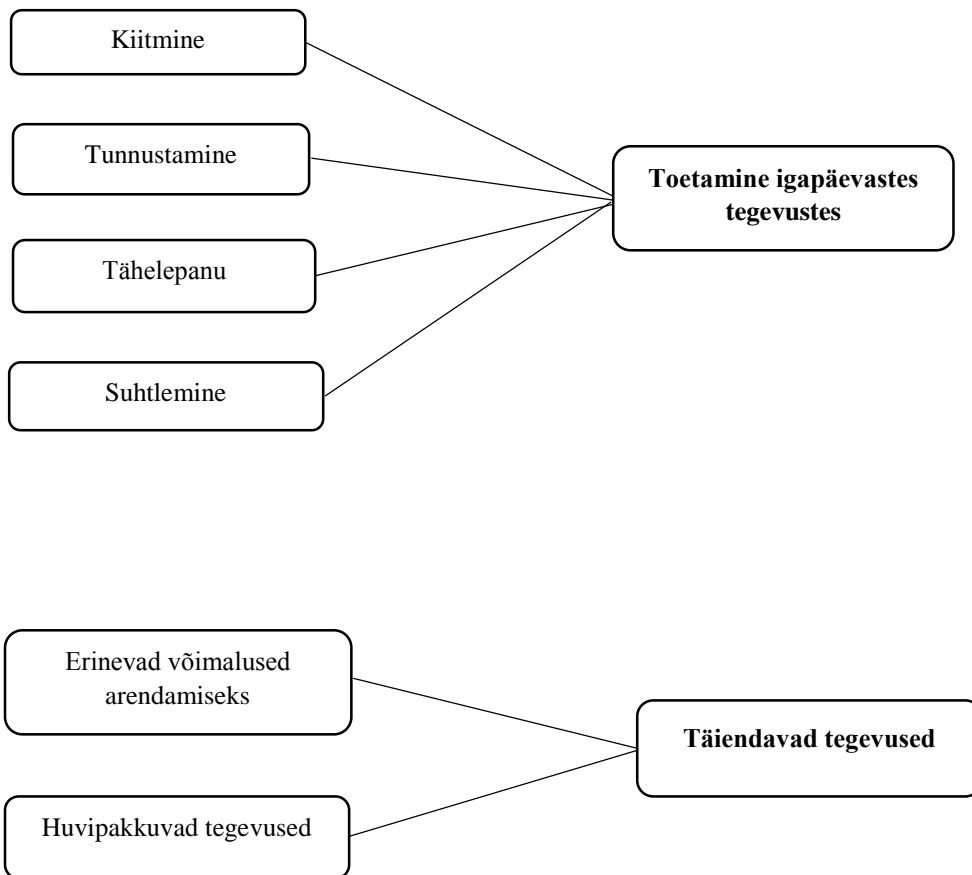
Joonis 4. Kategoriate jaotus andeka lapse äratundmise kriteeriumite kirjeldamiseks

Joonis 5. Kategooriate jaotus andeka lapse arendamise kriteeriumite kirjeldamiseks

Alakategoriad

Peakategoriad

Joonis 6. Kategooriate jaotus andeka lapse toetamise kriteeriumite kirjeldamiseks

3.1. Andekuse mõiste

3.1.1. Lasteaiaõpetajate teadlikkus andekuse mõistest

Lasteaiaõpetajate teadlikkus andekuse mõistest on erinev. Nende vastustest on näha, et andekuse mõiste on lai ning mitmekülgne, definitsiooni kirjeldamisel tõid vastajad välja:

//... andekuse mõiste ei ole ühine... see oleks meie mõistes nagu imelaps...// (L7)

//... ma ei oskagi üheselt andekust määratleda...// (L11)

Ühe õpetaja arvates tegemist on lapse varajase arenguga.

// ...andekus on lapse varajane areng...andeka lapse areng toimub kiiremini kui 'tavalapsel'...// (L12)

3.1.2. Lasteaiaõpetajate veendumused ja arusaamad

Andekuse mõiste tõlgendamisel osa õpetajatest leiab, et tegemist on looduse poolt antud andega, kuid intelligentsus, individuaalne potentsiaal, loovus jääb tagaplaanile.

// ...andekus on kingitus, looduse poolt kaasa antud anne...// (L6)

//... on kingitus, eriline võime, mis on inimesel kaasa sündinud...// (L1)

Mõned lasteaiaõpetajate arvamusel andekas laps omab mingite valdkondade kohta kõrgema taseme oskuseid, paistab oma teadmistega välja ning haarab lennult uusi, saab sõltuvalt oma andest teatud valdkondades paremini hakkama kui eakaaslased.

// ... andekus on see, kui laps paistab silma mingite oskustega või võimetega mingis valdkonnas, mis siis nagu eristab teda eakaaslasest... see on suurem võimekus mingil alal...// (L4)

//... andekus ehk võime või oskus teha midagi väga hästi või eriliselt...// (L8)

Uuringus osalenud õpetajad arvavad, et ande avaldumisel mängib olulist rolli motivatsioon ning last ümbritsev keskkond.

//... ande avaldumisele mängivad kaasa lapse motivatsioon, sotsiaalne keskkond, vanemad, õpetajad, kaaslased...// (L3)

3.2. Andeka lapse äratundmise kriteeriumid

3.2.1. Andekale lapsele omased isiksuslikud omadused

Andekate laste kirjeldamisel avaldasid õpetajad oma arvamusi isiksuslikest omadustest, käitumisest ning väärtushinnangutest.

Õpetajad tõid välja isiksuslike omadusi, mille poolest nende arvates erineb andekas laps "tavalapsest". Õpetajad kirjeldasid andeka lapse emotsionaalsust, tundlikkust ning sihikindlust.

//... tavaliselt on nad tundlikud ja emotsionaalsed...// (L5)

//... laps, keda huvitab muusika võib olla väga emotsionaalne...// (L2)

//...sageli on nad tundlikumad teistest. Näiteks läheb ta endast välja, kui tema loodud reeglid mängus teistele ei sobi...// (L4)

//...andekas võib olla oma iseloomu poolest väga sihikindel...// (L7)

Samuti märkasid nad, et andekad lapsed on vähem sotsialiseerunud ning ei oska teistega suhteid luua, omavad väljamõeldud sõpru ning tahavad täiskasvanuga rohkem suhelda. Õpetajate sõnul andekad lapsed on tihti uhked ning nõuavad rohkem tähelepanu võrreldes "tavalastega". Samas märkisid nad füüsiliselt hästi arenenud laste seas liidriomadusi ning head organiseerimisvõimet erinevate mängude korraldamise puhul.

//... nad on tundlikumad, aeglasemad, mõtlikumad, alati valmis oma teadmisi – oskusi teistele demonstreerima. Kohati ülemeelikud, kohati kohmetud, eelistavad kindlat sõpra(sõpru) või pigem täiskasvanuga suhtlemist... vähem sotsialiseerunud, ei oska teistega suhteid luua ja koos tegutseda... // (L6)

Peale isiksuslike omaduste kirjeldasid vastajad andeka lapse käitumist. Uuringus osalenud õpetajad leiavad, et andekad lapsed on käitumisprobleemidega, ei oska toime tulla kaotusega, on uhked, kuid väga arukad.

// ... andekas laps ei pruugi olla „hea laps“. Andekad lapsed võivad olla küllaltki keerulise käitumisega ja anne tuleb nende puhul „avastada“...// (L8)

//... andekate laste enesehinnang on kõrge või ebaadekvaatne...neil võib igav hakata ja siis hakkavad teisi segama või naeravad, kui keegi ei oska seda, mida nemad...// (L6)

// ... oma eakaslastega suhtlemisprobleemid... vajavad kogu aeg, et nendega tegeletaks, suheldaks, pidevat tähelepanu...// (L10)

// ... sageli nad on tundlikumad teistest... ei oska alati toime tulla kaotusega...// (L7)

//...sellised käitumislüked nüansid: teistega mitte läbisaamine, teistega mitteamustamine, keskendumisprobleemid on tulnud ka...// (L11)

Lasteaiaõpetajad leiavad, et paljudel andekatel lastel väärtushinnangud on sageli teised. Õpetajate sõnul nad on töökamad, leidlikumad, nutikamad ja tähelepanelikumad, emotsionaalsemad ning kriitilisemad enda suhtes, vajades rohkem täiskasvanute tähelepanu, suunamist ning toetust.

//...paljudel on väärtushinnangud sageli teised: töökus, hoolivus, leidlikkus,armastus. Tal on erilised huvid teadmiste vastu..., aga teiselt poolt nad võivad olla auahned ning tahtmisega olla teistest paremad...// (L9)

Uuringus osalenud lasteaiaõpetajad teadvustavad, et iseloomu ning käitumise poolest on kõik andekad lapsed erinevad.

//... kuid oma iseloomu poolest andekad lapsed ei ole ühtne grupp, nad on väga erinevad nagu me kõik...// (L7)

3.2.2. Andeka lapse võimed

Intervjuu käigus selgus, et kõik õpetajad arvavad, et erivõimed avalduvad mingil teatud alal, kas matemaatikas, kunstis, muusikas, spordis jne.

//... selliseid lapsi, kellel anne avaldub mitmel alal, on väga vähe...// (L12)

Samuti andekuse avaldumist mõjutavad lapse motivatsioon, sotsiaalne keskkond, vanemad, õpetajad ning kaaslased. Kui kõik need kriteeriumid on heas toonuses, siis erivõime hakkab silma.

//...mina arvan, et andekus väljendub kas lapse vaimsetes või füüsilistes võimetes. Need võimed on kõrgemad, kui "tavalapsel"...// (L3)

//...laps paistab silma mingite oskustega või võimete poolest mingis valdkonnas, mis siis nagu eristab teda eakaaslasest. See on siin suurem võimekus mingil alal, ma arvan...//(L4)

//...võime võib avalduda teatud valdkonnas – muusikas, kunstis, spordis jne....//(L8)

3.2.3. Andeka lapse oskused

Uuringus osalenud lasteaiaõpetajad leiavad, et andekatel lastel on paremad lingvistilised oskused, selletõttu nad on väga arukad, esitavad palju küsimusi nii endale kui ka neid ümbritsevatele täiskasvanutele. Üheks tähtsaks omaduseks töid õpetajad välja suurt uudis- ning õpihimu. Nad on julgemad ja lugupidavamad nii teiste laste kui ka täiskasvanute vastu. Sellised lapsed on võimelised teistest raskemaid ülesandeid täitma. Nendel on rohkem loogilist mõtlemist ning nad taluvad rohkem pinget.

//...oskab juba varakult lugeda, arvutada, osadel on väga laialdased teadmised ja hea mälu...// (L7)

//...näiteks on arukus, on teistest kohe arukam, oskab arutleda mingitel teemadel juba kolmeaastaselt...//(L10)

//...andekal on hoopis teistmoodi lähenemine asjadele või oma arusaam võrreldes kogu rühma lastega...//(L2)

Samuti märkasid õpetajad nende laste huvi, soovi ja julgust katsetada, julgust proovida teha midagi teisiti kui eakaaslased. Neid iseloomustab valmidus oma teadmisi-oskusi teistele demonstreerida.

// ... nende suhtumine, huvi ja ala valdamine erinevad kardinaalselt teiste laste omast...// (L12)

3.2.4. Märkamise kriteeriumid

Märkamise kriteeriumite peakategooria all kirjeldasid õpetajad vaatlus meetodit ning lastevanematega suhtlemist.

Põhiliseks kriteeriumiks ande märkamisel toovad vastajad välja vaatluse.

// ... kindlat testimist meil ei ole, märkame neid lapsi ainult vaatluste käigus...// (L12)

//... kõigepealt muidugi vaatlus. Last tuleb pikkaajaliselt jälgida, et arusaada, et see ei ole mitte ühekordne...// (L3)

Lasteaiapedagoogid arvavad, et vaatlus meetodi abil on võimalus last erinevates tegevustes igapäevaselt jälgida, mis võimaldab märgata huvi ühe või teise valdkonna vastu.

Uuringus osalenud õpetajad peavad oluliseks ka lastevanematega suhtlemist. Sest lapsevanem võib esimesena märgata oma lapse huvi mingi teatud valdkonna vastu ning paluda abi selle arendamisel.

//...kindlasti kui laps tuleb lasteaeda, siis vanematega vestlusel küsime ikka, millised on lapse huvid, millised lemmiktegevused. Ja eks ta paistab mingi erilise huvi või oskusega teiste hulgast silma...// (L4)

3.3. Andekate laste arendamine

3.3.1. Arendamise meetodid

Arendamise meetodite peakategooriasse kuulusid jõukohased ülesanded, individuaalne lähenemine, lapsest lähtuv õpetamine ning aktseleerimine.

Kindlat arendamismetoodikat andekatele lastele koolieelses lasteasutuses loodud ei ole. Selleks, et toetada lapse võimete arengut ning individuaalsust kasutavad õpetajad selliseid meetodeid nagu individuaalne lähenemine, pakuvad täiendavaid, raskemaid ülesandeid ning tegevusi. Loovad erinevaid olukordi, kus laps saab oma oskusi ja teadmisi näidata ning olla teistele eeskujuks.

//... ma pigem annan talle raskemaid ülesandeid, et tuua teda ka teistele eeskujuks. Aga eraldi mingisuguseid metoodikaid ei ole...// (L11)

//... üritan anda huvitavaid ja jõukohaseid ülesandeid...// (L8)

//... annan võimalusi ennas näidata ja näidata enda oskusi...// (L10)

//... andekate laste arendamiseks tuleb kindlasti kasutada individuaalset lähenemist...// (L3)

Õpetajad märkasid, et erinevate meetodite otsimine ning kasutamine nõuab lisapingutust ja lisaaega.

//... selleks aega leida ei ole lihtne, aga et me midagi saavutaksime tuleks kindlasti seda teha...// (L3)

//... et ma eriti midagi välja ei otsi ja ei kasuta, mul ei olegi selleks aega...// (L1)

Üheks meetodiks töös andekatega toovad lasteaiaõpetajad välja lapsest lähtuvat õpetamist, mis põhineb lapsele õppimiseks soodustava keskkonna loomisel.

//... lähtun Johannes Käisi printsiipidest: lapsepärasmus, terviklikkus, elulähedus, iseseisvus – aktiivsus, individuaalsus... kasutan lapsest lähtuvat õpetamist...// (L6)

Kiirendatud õppimise e aktseleerimise meetodi mõjust ande avaldumisel lasteaiaõpetajad leiavad, et see on väga individuaalne ning et oluline on pidev õppimine, huvi säilitamine, uute võimaluste lisamine, pidev harjutamine, loogilise mõtlemisoscuse kujundamine, maailmavaate avardamine ja seoste loomise oscuse tekkimine.

//... ma arvan, et oluline pole niivõrd kiirendatud õppimine, vaid pidev õppimine ja huvi säilitamine lapsel...// (L6)

//... ma arvan, et see ei mõju halvasti, sellepärast et ma olen aru saanud, et paljud vanemad hakkavad sellega tegelema, kui nad ise näevad ja ka õpetaja pöörab arenguestlusel tähelepanu...// (L10)

Kolm õpetajat aga ei pidanud seda meetodit vajalikuks. Nende arvates on väga palju kriteeriume, mille järgi hinnatakse lapse valmidust kas kooliks või lasteaiaks.

//...tegelikult ma ei pea seda üldse vajalikuks... mul on selline seisukoht, et iga asi omal ajal...mingil ajal lihtsalt see areng võrdsustub teistega ja siis lapsel tekivad õpiraskused...// (L11)

//...see ei ole üldse vajalik... mina ei kiirendaks mingeid asju õppimise juures...// (L12)

3.3.2. Vahendid ja materjalid

Töös andekatega kasutavad õpetajad arendavaid mängu, didaktilist materjali, materjale käeliste tegevuste arendamiseks ning erinevaid infotehnoloogia vahendeid.

Uuringus osalenud õpetajad leiavad, et sobiva keskkonna loomine ning erinevate vahendite kasutamine aitab kaasa ande arendamisele ning toetamisele. Pedagoogide sõnul materjalide ja abivahendite valik töös võimekatega sõltub ande valdkonnast.

Lugedes erinevat erialast kirjandust, õpetajad töötavad välja arendavaid mängu ning didaktilist materjali.

//...erinevat erialast kirjandust lugedes on saanud välja töötada erinevaid asju, et huvitavamaks teha õppetgevusi...//(L2)

//... olen koostanud erinevaid matemaatilisi mängu...//(L4)

//...tavaliselt mõtlen välja ja teen didaktilisi mängu ise.. vahel kasutan ka koolimaterjale, kohandan neid lasteaialapsele...// (L12)

Käeliste tegevuste arendamiseks kasutavad õpetajad keerulisemaid tehnikaid ning lubavad kasutada rühmas olevaid kunstitarbeid ja- vahendeid.

//...kasutan erinevaid materjale käelise tegevuse arendamiseks...//(L2)

//... just kunstitegevuses kasutan raskemaid tehnikaid...//(L11)

//... kunstiandega lapsed saavad vabalt kasutada rühmas olevaid kunstitarbed ja vahendid...//(L12)

Viimane ning kõige kaasaegsem vahend, mida nimetati uuritavad töös andekatega, on erinevate infotehnoloogiate kasutamise.

//... erinevad õppefilmid, erinevad õppeprogrammid, et õppetgevust huvitavaks teha...// (L2)

//... koostan erinevaid presentatsioone, et lastel oleks huvitav...//(L12)

Õpetajate arvates erinevate materjalide rohkus aitab töös nii andekatega kui ka "tavalastega". Muudab valiku lihtsamaks ning kohandades saab neid vahendeid kasutada vastavalt lapse vajadusele.

//... materjalid aitavad lapse andekusega tegeleda, kohandades saab neid kasutada ka individuaalses töös võimekatega...//(L5)

//... kindlasti on need head abivahendid andekust märgata ja seda edasi arendada...// (L3)

Materjalide otsimisel aitavad õpetajaid kolleegid. Samuti saab õppematerjali ka raamatukogust, raamatupoodidest, mängupoodidest ning internetis:

//... peamiselt õppematerjale ning asju leiab internetist...internet on selline põnev koht, kus leiab igasuguseid vahvaid asju...// (L2)

//... neid saab otsida küll raamatupoodides, mängupoodides, sellistes firmades, kes pakuvad materjale ja metoodilise materjale lasteaedadele. Samuti internetist, kolleegidelt...//(L3)

3.3.3. Lisavõimalused töös andekatega

Lisavõimaluste peakategooriasse kuulusid huvialaringid, erinevatel konkurssidel osalemine, esinemisvõimalus ning individuaalse arengukava koostamine.

Uuringus osalenud õpetajad peavad oluliseks ja vajalikuks erinevates huvialaringides ning võistlustel, konkurssidel osalemist ja esinemist, luues sellega ande arendamiseks soodsa keskkonna ka väljaspool õppetegevust ning vabal ajal.

//... lisavõimalusteks on näiteks konkurssidel osalemine, esinemine...// (L7)

//...soovitan vanematele erinevaid huvialaringe...// (L12)

Individuaalse arenduskava koostamine on üks lisavõimalustest, kus pannakse kirja lapse vajadused ning arengusuunad. Rõhuv osa õpetajatest ei pea individuaalset arengukava tähtsaks ning ei koosta seda.

//... individuaalseid õppekavasid või selliseid asju ei tee...//(L2)

//... ei koostagi, lihtsalt püüan leida huvitavat lisategevust, materjali...//(L6)

Pigem arvestavad õpetajad andeka lapse eripära individuaalsetes tegevustes temaga, suunavad, andes lastele lisaülesandeid.

//...oma õppetöös, tegevusplaanis saab mõelda nendele lastele, kes on andekad, ja mõelda neile kas eriülesandeid või erineva raskustasemega, et ei kannataks töö nii andekate kui ka "tavalaste" puhul...// (L2)

Kolme pedagoogi sõnul andekale lapsele koostatakse individuaalne arengukava ja individuaalseid plaane koostöös muusikaõpetaja, liikumisõpetaja ning õppealajuhatajaga.

//... andekatele lastele koostan individuaalse arengukava ning plaanid, milles siis üldjoontes panen kirja, missugused omadused on lapsel hästi arenenud, millele oleks vaja veel rohkem tähelepanu pöörata, et andekus saaks rohkem areneda...// (L3)

3.3.4. Koostöö lastevanematega

Lastevanematega suhtlemine on lasteaiaõpetajate ülesanne. Ainult hea suhtlemise ning tiheda koostöö loomisel saab väljaselgitada ja arvestada lapse individuaalseid vajadusi ning huve.

Uuringus osalenud õpetajad leiavad, et nii lastevanematel kui ka õpetajatel on suur roll andekate laste arendamisel.

//... kindlasti tuleks lapse andest lastevanemaga rääkida ja koostöös püüda luua, luua lapsele kõige paremad arenguvõimalused...// (L8)

//... minu arvates, peaksid andekate laste arendamisega tegelema ka lastevanemad, kes suunavad lapse vastavasse huviringi, otsivad eraõpetaja, tagavad ande arendamiseks võimalused... lasteaias tegeleb õpetaja lapse igakülgse arendamisega... kui laps on ühel alal andekas, siis tavaliselt on tal mitmel teisel alal puudujääke ja nendega tegelemine on lasteaia prioriteet...// (L6)

Osa õpetajatest aga rõhutasid, et:

//...vanemaid väga ei huvita ja nad ei süvene sellesse, mida lasteaias antakse või pakutakse või soovitatakse...nii kahju, kui see ka pole...üldiselt vanemad ei tegele nii võrd palju sellega...// (L10)

//... kõige kurvem on, kui lastevanem ei tee koostööd...siis jääb loota ainult varajast märkamist koolis... koolikaarti kirjutan selle kindlasti sisse...// (L4)

3.4. Andekate laste toetamine

3.4.1. Toetamine igapäevastes tegevustes

Uuringus osalenud õpetajad toetavad andekaid lapsi igapäevastes tegevustes tähelepanu, kiitmise, tunnustamise, suhtlemisega.

//...ta vajab lihtsalt rohkem tähelepanu, nagu ma eelnevalt rääkisin, ja samas sellist tunnustust, eraldi tunnustust...ja ma loomulikult kiidan teda kogu rühma ees...//(L11)

//... andekat last toetan kiitusega...//(L9)

//...lapsega suhtlen, kindlasti pööran talle tähelepanu, et laps saaks tegeleda sellega, mis talle huvi pakub...//(L2)

Üks õpetaja peab oluliseks lapsega suhtlemisel lapse arvamuse väljaselgitamist:

//... lapsega suhtlemisel tuleks välja selgitada, kas laps tahab saavutada individuaalset edu või ta eelistab meeskonnategevusi...sellest lähtudes valin sobiva lähenemisviisi...// (L12)

3.4.2. Täiendavad tegevused

Uuringus osalenud lasteaiaõpetajad pakuvad andekatele lastele erinevaid huvipakkuvaid tegevusi ja võimalusi arenemiseks.

//... koos oleme uurinud talle huvipakkuvaid teemasid nii raamatutes kui ka internetis...//(L4)

//... võimaluste piires toetan neid erinevate tegevustega, mis neile huvi pakuvad...//(L12)

Õpetajad arvasid, et piisavate võimaluste puudumine võib pärssida ande avaldumist.

//... kui puuduvad need piisavad võimalused, siis võib olla kaob ka lapsel huvi tegelda oma andega edasi...//(L2)

4. ARUTELU

Bakalaureuse töö eesmärgiks oli selgitada välja, milliseid meetodeid kasutavad õpetajad andekuse väljaselgitamiseks ja toetamiseks koolieelsetes lasteasutustes.

Esimesele uurimusküsimusele „*kuidas õpetajad määratlevad andekuse mõistet?*“ respondentide vastustest kujunesid kaks peakategooriat: *pedagoogide teadlikkus ning lasteaia pedagoogide veendumused ja arusaamad andekusest.*

Kirjanduses defineeritakse andekust erinevalt. Ühed pedagoogikateadlased rõhutavad inimeste olemasolevaid võimeid ning potentsiaali, mis aitavad saavutada silmapaistvat edu mingil kindlal alal, teised aga inimese algeid. (Unt 2005) Renzulli arvamusel andekus on intellektuaalse võimekuse, loovuse ja sihikindluse/pühendumuse kombinatsioon (Mönks 1992). Gagne seisukoht on, et andekus on inimese kõrgel tasemel loomupärased võimed vähemalt ühes valdkonnas (Sepp 2010: 9). Seega kindlat andekuse mõistet ei ole teadlaste poolt välja töötatud.

Teadlikkuse peakategooriast lähtuvalt lasteaia pedagoogide vastustest peavad nad varajast arengut kõige olulisemaks aspektiks, mis eristab andekat last eakaaslastest. Mõnede õpetajate vastused toetuvad Renzulli-Mönksi kontseptsioonile, kus ande avaldumisele olulist rolli mängib last ümbritsev keskkond. Nende arvamusel ainult soodsates tingimustes andekus avaldub.

Osa õpetajatest on veendunud, et tegemist on looduse poolt antud andega, õpitulemustega ja lapse varajase arenguga. Vastuste põhjal võib järeldada, et definitsiooni osas pedagoogide teadmised on üldised ning nemad defineerivad andekust väga kitsalt.

Pedagoogide teadlikus intelligentsusest, individuaalse potentsiaali ning loovuse kohta samuti ei ole piisav. Tannenbaumi (1983) järgi laste andekuse areng toimub kõrge intelligentsuse taseme, erivõimete, mittekognitiivsete faktorite, keskkonna, edu olemasolul. Kuid pedagoogide teadmised piirdusid väitega, et andekas laps omab mingite valdkondade kohta kõrgema taseme oskuseid ning on oma eakaaslasest edukam.

Pedagoogide veendumuste ja arusaamade peakategooriate vastustest selgub, et nad on veendunud ande avaldumisel mängib olulist rolli ümbritsev keskkond. Seega vastuste põhjal võib väita, et pedagoogide teadmised andekuse teemal on üldised.

Põhjused võivad peituda selles, et õpetajad pole andekuse küsimust endale piisavalt teadvustanud ja toetuvad oma kogemustele ja arusaamisele ja üldistele teadmistele selle mõiste kohta.

Vastustest teisele uurimusküsimusele: „*milliste tunnuste järgi õpetajad tunnevad ära andekaid lapsi?*“ lasteaiaõpetajatel kujunesid neli peakategooriat: *andekale lapsele omased isiksuslikud omadused, andeka lapse võimed, andeka lapse oskused ning märkamise kriteeriumid.*

I.Undi (2005) seisukohalt lähtudes inimese isiksuse kujunemist mõjutavad pärilikkus, keskkond ja kasvatus ja kasvukeskkonna mõjudele on andekas laps väga tundlik. Savenkov ja Pittelkow & Jacob arvavad, et andekad näevad palju rohkem, nende tunded on sügavamad. Nad suudavad jälgida mitut sündmust korraga, märgates sarnasusi ning erinevusi. Märkavad detaile, neil on ka ebatavaline uudishimu ümbritseva maailma suhtes, emotsionaalne tundlikus moraali puudutavate teemade suhtes. (Savenkov 2000; Pittelkow & Jacob 2004)

Andekale lapsele omaste isiksuslike omaduste peakategooriast lähtuvalt tõid lasteaia pedagoogid välja andekate laste tundlikkuse, emotsionaalsuse, sihikindluse, samuti andekad lapsed on vähem sotsialiseerunud, ei oska teistega suhteid luua ning on käitumisprobleemidega, nad on töökamad, leidlikumad ja tähelepanelikumad.

Saadud vastustest on näha, et suurem osa pedagooge märkavad isiksuslikke omadusi, mis on omased andekatele lastele ning jälgimise teel on võimelised neid eristama.

Teooria põhjal käitumisele avaldub mõju keskkond ning agressiivsust võib põhjustada asjakohase intellektuaalse stimulatsiooni puudumine. Samuti probleemse käitumise ühes põhjuseks on frustratsiooni, ehk psüühiline pingeseisund, mille põhjusteks võib olla erinevad takistused, stress ja igavus (Eesti entsüklopeedia 2006; Mares 199; Pittelkow & Jacob 2004).

Käitumisprobleemid, mida pedagoogid tõid välja, olid valdavalt seotud suhtlemisega ning õpikeskkonnaga. Andekas laps ei oska toime tulla kaotusega, on uhke ning kriitiline enda suhtes. Seega lasteasutuse pedagoogid märkavad pigem käitumisprobleeme andekatel lastel, kuid ei keskendu sellele, mis võib neid põhjustada. Põhjuseks võib olla perfektsionism, alternatiivsete võimaluste puudumine, depressioon, huvi ja motivatsiooni kaotus, mida pedagoogide vastustest ei selgunud. Seega vastajate teoreetilised teadmised probleemse käitumise

tekkepõhjustest ei ole piisavad. Omamata täiendavaid teadmisi võibki pedagoogidel tekkida raskusi andekate käitumispõhjuste määratlemisel.

Andeka lapse võimed ja nende avaldumise peakategooria põhjal pedagoogide vastustest selgus, et andeka lapse võimed avalduvad mingis kindlas valdkonnas nagu lingvistilised oskused, suur uudis- ning õpihimu, katsetamise julgus, loogiline mõtlemine ning suurem pinge taluvus. Pedagoogid ainult nimetavad valdkondi, kuid ei too välja soolisi erinevusi, millest võib väita, et nende teadmised on üldised, konkreetseid erinevusi nimetamata.

Teadlased väidavad, et just tüdrukutel areneb varakult lugemisoskus ja väljapaistev sõnavara. Andeka keeleline kasutus on loov koos rohkete kujundlike väljenditega. Poistel on paremad matemaatilised ning ruumilised võimed. Eelkoolilastel on paremad foneetilised ja dekodeerimisoskused. Andekas laps omab suuremat õpihimu ning uudishimu ümbritseva maailma vastu. Selletõttu nii poisid kui ka tüdrukud võtavad aktiivselt osa huvipakkuvast õppetegevusest. (Martin, Burns & Schonlau 2010: 31 – 41; Kerr, Vuyk, Rea 2012: 647–653; Unt 2005: 39–40; Roedell 1989:13 – 28; Pittelkow & Jacob 2004)

Pedagoogide vastuste põhjal ja toetudes teoreetilistele allikatele võib väita, et nad märkavad oskuste erinevusi andekate ning "tavalaste" vahel, kuid laste soolisi erinevusi annete avaldumisel vastustest ei selgunud. Mis võib tuleneda vähestest teoreetilistest teadmistest.

V. Sepa ja L.Võgotsky arvates andekate laste puhul on väga oluline nende õigeaegne avastamine. Andekus ei ole ainult väljapaistvad tulemused, vaid ka potentsiaal. Andekuse tunnused avalduvad lapse tegevuses ning neid võib tuvastada vaatlemise kaudu. Seetõttu on oluline uurida laste võimeid, huvivaldkondi, jälgida isiksuse omapära. (Sepp 2007: 15; Blinova 2010)

Andeka lapse oskuste ning märkamise kriteeriumite peakategooriate põhjal selgus, et andekuse väljaselgitamiseks kasutavad koolieelsetes lasteasutustes pedagoogid peamiselt vaatlemismeetodit. Pedagoogid arvasid, et vaatlusmeetodi abil on võimalik last erinevates tegevustes jälgida, mis võimaldab märgata erinevaid huve. Samuti rõhutasid vastajad lastevanematega suhtlemist, seoses huvide ning võimekuse märkamisega. Sest lapsevanem saab kodustes tingimustes märgata oma lapse huvi teatud valdkonna vastu ning paluda pedagoogidelt abi lapse arendamiseks ja toetamiseks selles valdkonnas.

Uuringus osalenud lasteaia pedagoogid oma vastustes piirdusid ainult ühe laste andekuse väljaselgitamise meetodiga. Kuid professor Johnsen'i ja V. Sepa arvamusel andekuse väljaselgitamisel on vaja teha mitmeid katseid, kuna erinevaid andeid on palju ja andekate käitumine on erinev. Informatsiooni tuleb koguda mitmest allikast, vaadates laste töid, vesteldes laste vanematega ja teiste õpetajatega ning hinnata lapsi omaduste järgi. (Johnsen 2009: 8-14, Sepp 2010)

Uuringus saadud vastused näitavad, et lasteaia pedagoogid soovivad kaasata lapsevanemaid andekuse arendamise protsessi ning tuginedes vaatlusmeetodile soodustada laste arengut.

Kolmandale uurimusküsimusele: „*milliseid meetodeid ja materjale kasutatakse laste andekuse arendamisel?*“ lasteaiaõpetajate vastustest kujunesid neli peakategooriat: *arendamise meetodid, vahendid ja materjalid, lisavõimalused töös andekatega ning koostöö lastevanematega.*

Viire Sepp (2010) kirjutab, andekate laste arendamisel tuleb leida sobivaid meetodeid. Andekate laste märkamisega, arendamisega, toetamisega ning motiveerimisega peab tegelema juba eelkoolieas.

Arendamise meetodite peakategooria põhjal selgus, et kindlat andekate laste arendamise metoodikat koolieelsetes lasteasutustes nad loonud ei ole. Pedagoogide vastustest selgus, et peamisteks meetoditeks, mida nad koolieelsetes lasteasutustes kasutavad on individuaalne lähenemine, raskemad ülesanded, loovad erinevaid olukordi, kus laps saab oma oskusi ja teadmisi näidata ning olla teistele eeskujuks.

V. Sepa arvates üheks tõhusamaks andekate laste arendamise viisiks varasemate uuringute järgi peetakse aktseleerimise meetodit. See meetod toob edenemise nii akadeemilises kui ka sotsiaalses mõttes, võimaldab kiiremat edasiliikumist ning ei lase lapsel tegeleda rutiinse kordamisega. (Sepp 2010) Kuid pedagoogide vastustest selle meetodi kasutamine ei selgunud.

Vastustest on näha, et lasteaia pedagoogid on pigem negatiivselt meelestatud või ei pea seda meetodit vajalikuks. Kiirendatud õppimise ehk aktseleerimise meetodi mõjust ande avaldumisele nad arvavad, et see on väga individuaalne, olulisem on pidev õppimine, huvi säilitamine, uute võimaluste lisamine, pidev harjutamine, loogilise mõtlemise oskuse kujundamine, maailmavaate avardamine ja seoste loomise oskuse tekitamine.

Pedagoogide arvates on uute meetodite otsimine ja väljatöötamine aega nõudev, sest andekate lastega tegelemine ning erinevate metoodikate rakendamine on ajamahukas, mida nad ei saa endale lubada suure koormuse ning rühmas oleva laste arvu tõttu.

Vahendite ja materjalide peakategooria põhjal selgus, et andekate laste oskuste arendamiseks eelistavad nad didaktilisi õppematerjale, erinevaid tehnikaid käeliste tegevuste arendamiseks ning infotehnoloogia vahendeid, rakendades õppeprogramme, õppefilme ning koostades presentatsioone. Nad arvavad, et nende vahendite kasutamisel areneb lapse mälu, jutustamis- ja väljendusoskus, tähelepanu, mõtlemine ja lugemisokus. Kuid toetudes teooriale peaks võimekaid õpetama informatsiooni hindama ning analüüsima läbi erinevate projektide, kasutades innovatiivseid õppimisviise. Selline õpetamisstrateegia annab võimaluse süveneda ning detailsemalt tegeleda materjaliga, mis omakorda mitmekesistab õpet. Huvipakkuvate õppetegevuste ning õppematerjalide olemasolu ei tekita andekatel igavustunnet. (Martin, Burns & Schonlau 2010: 31–41, Poeskova 2013, Saul jt 2007)

Õpetajate vastustest on näha, et töös andekatega kasutavad nad pigem olemasolevaid materjale, võtteid. See võib olla seotud nii õpetajate väheste teadmistega antud valdkonnas, kui ka oskustega erinevaid vahendeid leida ja rakendada. Andeka lapse eripära arendamise seisukohalt on täiendavate materjalide olemasolu väga tähtis, rikastades õpet ning toetades oskuste ja talendi arengut.

Koolieelse lasteasutuse õppekava järgi üheks lisavõimaluseks töös võimekate lastega on individuaalse arengukava koostamine, mis annab õpetajatele täiendava võimaluse arengukeskkonna parandamiseks ning sobilikumaks muutmiseks. (Koolieelse lasteasutuse õppekava 2008)

Peakategooria lisavõimalused töös andekatega põhjal selgus, et rõhuv osa pedagoogidest ei pea arengukava vajalikuks ning ei koosta seda, arvates, et suunates ning andes sellisele lapsele lisaülesandeid saavad nad toetada tema ande arendamist. Põhjustena tõid pedagoogid suurt laste arvu rühmades. Jättes täitmata Koolieelse lasteasutuse õppekavas (2008) ettenähtud individuaalset arengukava võib jääda andeka lapse eripära märkamata ja arendamata.

Pedagoogide vastustest võib lugeda välja, et nad paljus loodavad andeka lapse soodsale arengukeskkonnale väljaspool lasteasutust, suunates lapsi osalema erinevates huvialaringides, võistlustel ning konkurssidel. Oma seisukohta nad

põhjendasid sellega, et see motiveerib ning julgustab last. Huvidele vastavas soodsas keskkonnas areneb andekal lapsel püsivus, huvi ning enesekindlus.

Johnsen (2009) arvab, et andeka lapse huvide ning vajaduste arvestamisel tuleks suhelda vanematega. Tiheda koostöö loomine ning lapsevanema arendamise protsessi kaasamine tekitab neil arusaama kuidas oma lapsele toeks olla.

Koostöö lastevanematega peakategooria põhjal selgus, et pedagoogide arvamusel andekate laste arendamisega peavad tegelema ka lapsevanemad, kes suunavad oma lapse vastavasse huviringi, otsivad eraõpetaja, tagades sellega võimalused ande arendamiseks. Seega pedagoogid on veendunud, et tihe koostöö lastevanematega aitab õpetajal välja selgitada ja arvestada lapse individuaalseid vajadusi ning huve. Pedagoogid peavad oluliseks lapsevanemate rolli ja vastutust selles küsimuses.

Neljandale uurimusküsimusele: „*kuidas õpetajad toetavad andekaid lapsi oma igapäevatoos?*“ lasteaiaõpetajate vastustest kujunesid kaks peakategooriat: *toetamine igapäevastes tegevustes ja täiendavad tegevused*.

Sepp ja Blinova arvavad et töös andekate lastega on oluline toetava ning motiveeriva keskkonna loomine, täiskasvanu positiivne suhtumine, armastus, austus ning hellus andeka lapse vastu. Positiivse meeleolu tekitajaks on perekond, kus last armastatakse ning hoolitakse temast. (Blinova 2010; Sepp 2010).

Toetamine igapäevastes tegevustes peakategooria põhjal selgus, et igapäevatoos andekas laps saab rohkem kiitust, tähelepanu, tunnustust ning suhtlemist. Lisaks kirjeldas üks õpetaja, et suhtlemisel peab ta oluliseks lapse arvamuse väljaselgitamist. Sellest lähtudes valib ta sobivat lähenemisviisi, mis on vajalik arendamise ja toetamise seisukohalt ning just andeka lapse puhul tõstab õpihimu.

Uurimuses osalenud pedagoogide vastuste põhjal võib väita, et nad mõistavad andeka lapse vajadust positiivsete emotsioonide ning tagasiside järele, mis on ülioluline emotsionaalse toetamise ning motiveerituse seisukohalt.

Andekas laps suudab uudsete ülesannetega edukalt toime tulla, vältides vigu ning rakendades erineval moel ‘katse ja eksituse meetodit’. Seega täiendavate tegevuste valimisel tuleks anda võimekatele võimaluse ‘mõelda andekalt’. (Sepp 2010)

Täiendavate tegevuste peakategoorias selgus, et pedagoogid on teadlikud piisavate lisavõimaluste puudumise tagajärgedest - vähendab lapses õpihuvi, see omakorda võib negatiivselt mõjuda ande avaldumisele.

Töö autor mõistab, et käesoleva uurimistöõ tulemused põhinesid viie Tartu linna lasteaia näitel ning neid ei saa üldistada. Tulevikus annab see võimaluse läbi viia laiem uurimus suurema valimiga, kaasates erinevate linnade ja maakondade lasteaia pedagooge.

KOKKUVÕTE

Euroopa Liidu ja Eesti hariduspoliitika peamiseks ülesandeks on arendada lapsi vastavalt nende võimetele ning pakkuda kohandatud haridust sõltuvalt nende vajadustest ja võimetest. Ei tohi ka unustada, et iga laps on ainulaadne ja eriline ning vajab erilist tähelepanu ja individuaalset lähenemist.

Töö eesmärgiks oli selgitada välja, milliseid meetodeid kasutavad õpetajad laste andekuse väljaselgitamiseks ja toetamiseks koolieelses lasteasutuses. Seoses püstitatud eesmärgiga püstitati järgmiseid uurimisküsimusi:

- Kuidas õpetajad määratlevad andekuse mõistet?
- Milliste tunnuste järgi õpetajad tunnevad ära andekad lapsed?
- Milliseid meetodeid ja materjale kasutatakse laste andekuse arendamisel?
- Kuidas õpetajad toetavad andekaid lapsi oma igapäevatoos?

Antud bakalaaurusetöö koosneb neljast peatükist.

Esimeses, teoreetilises osas vaadeldakse teoreetilist lähenemist andekusele ning selle mõistet, andekate laste isiksuslikud eripärad ja andekuse kujunemise faktorid, ilmumist ja märkamist koolieelses eas, meetodeid ja materjale töös andekate lastega. Selle osa tähtsamateks järeldusteks on, et andekus on erivõimete ja oskuste kogum ning lapse isiklik loominguuline potentsiaal. Erivõimete õigeaegsel avastamisel, märkamisel, toetamisel ning soodsate tingimuste loomisel võib andekas laps saavutada silmapaistvaid tulemusi. Andekate laste märkamine ja arendamine nõuab õpetajatelt erinevaid pädevusi, paindlikkust, pühendumist ja empaatiat. Selleks et arendada andeka lapse võimeid, peab õpetaja looma turvalise ning toetava keskkonna, kasutades individuaalset lähenemist. Meetodeid, mis sobivad andekate laste arendamiseks ning toetamiseks, on mitmeid. Aktseleratsioonile mõjub hästi õppekava ning õppemeetodite rikastamine.

Teises, empiirilises osas, käsitletakse uurimistöö metoodikat, valimit, uurimisprotseduuri ja andmetöötlusmeetodite kirjeldust. Samuti käsitletakse selles osas intervjuu küsimustikku, mis koosneb kolmest plokist: andekuse väljaselgitamine, võimalused arendamiseks, meetodid ja materjalid (lisa 1).

Uurimuses osales kaksteist lasteaiasõpetajat. Andmed koguti kvalitatiivse metoodika poolstruktureeritud intervjuu abil, küsides õpetajatelt andekuse definitsiooni,

äratundmise kriteeriume, andekuse arendamise ning toetamise meetodeid. Andmete analüüsimise meetodiks oli kvalitatiivne sisuanalüüs.

Kolmandas ja neljandas osas analüüsitakse uuringu käigus saadud tulemusi. Andmetetöötlemisel lähtus töö autor eesmärgist ning püstitatud uurimisküsimustest. Andmete analüüsimisel sai 12 peakategooriat: lasteaiaõpetajate teadlikkus, lasteaiaõpetajate veendumused ja arusaamad, andekale lapsele omased isiksuslikud omadused, andeka lapse võimed, andeka lapse oskused, märkamise kriteeriumid, arendamise meetodid, vahendid ja materjalid, lisavõimalused töös andekatega, koostöö lastevanematega, toetamine igapäevastes tegevustes, täiendavad tegevused.

Uurimistöö tulemustena selgus, et andekuse mõiste on laiaulatuslik ja mitmekülgne ning selle tõlgendamisel puudub lasteaiaõpetajatel ühine arusaam. Suurem osa õpetajatest teavad, et andekas laps on tundlik, emotsionaalne, sihikindel, kuid vähem sotsialiseerunud ja käitumisprobleemidega. Tuginedes oma kogemustele kasutavad lasteaia pedagoogid andekate väljaselgitamiseks vaatlus meetodit.

Uurimuse tähtsamateks järeldusteks toob autor välja, et töös andekate lastega toetuvad lasteaia pedagoogid enda olemasolevatele teadmistele. Nende teoreetilised teadmised andekuse defineerimisel ja tõlgendamisel piirduvad üldiste kategooriatega, toomata välja andekale lapsele spetsiifilisi omadusi.

Erinevate meetodikate ja meetodite rakendamisel piirduvad lasteasutuse igapäevastel kasutatavatel meetoditel, nagu vaatlus ja infotehnoloogia võimalused.

Pedagoogid ei pea andeka lapse individuaalse arengukava koostamist vajalikuks, kuigi koolieelse lasteasutuse õppekava järgi annab see õpetajatele täiendava võimaluse andeka lapse arengukeskkonna parandamiseks ning sobilikumaks muutmisel.

Antud bakalaureusetöö nätab ära kitsaskohad koolieelsete lasteasutuste pedagoogide teadmistes andeka lapse arendamise ja toetamise valdkonnas. Sellest tulenevalt teeb töö autor ettepanekud:

1. Väljatöötada täiendkoolituse programm koolieelsete lasteasutuste pedagoogidele andeka lapse märkamiseks ja arendamiseks.
2. Töötada välja meetodikaid ja meetodilist materjali andekate laste arendamiseks koolieelses lasteasutuses.

3. Koolieelsete lasteasutuste juhtkonnal pöörata tähelepanu andekatele lastele individuaalse arengukava koostamise tähtsusele ja vajalikkusele.

Bakalaureusetöö on mõeldud koolieelsete lasteasutuste pedagoogidele ja juhtkonnale, pöörates tähelepanu andekate lastega igapäevatöö parendamise ja täiustamise küsimustele.

SUMMARY

Methods of discovering and supporting talent in preschool pediatric institutions (as opinions of pedagogues)

Author: University of Tartu Narva College student Natalja Men'shykova

Writing thesis: 2015 - 2016

Thesis consists of 54 pages.

The aim of this bachelor's thesis is to find out methods of discovering and supporting talents of children in preschool pediatric institutions.

The main purpose of educational policy in European Union and Estonia is to provide proper education, taking each child's individuality and needs into consideration. Therefore, it is important to research methods of discovering and developing talent in preschool.

Twelve preschool teachers took part in this research. Information was collected through semi-structured interview as a qualitative method. Teachers were asked the definition of talent, criteria of recognizing talent, supporting and developing methods of talent. The method of analysing information was qualitative content analysis.

As a result of this research was found out, that the definition of talent is widespread as well as versatile and preschool teachers tend to interpret it differently. Most of the teachers questioned knew that a talented child is sensitive, emotional, determined, but less socialized, also more likely to have behavioral issues. Based on experience, preschool teachers use method of observation to discover talented children. Preschool teachers brought out individual approach, more complex tasks and activities as main methods of development. Didactic learning tools, different techniques to develop handy skills and means of infotechnology are used to develop children's abilities. Favorable environment is created by frequent cooperation with parents. Pedagogues use praising, attention, recognition and communicating in everyday work with talented children. Finding out opinion of child was considered important, as it is necessary for developing and supporting child, also it helps to raise child's desire to study. As additional opportunities, pedagogues pointed out interesting activities where children's individuality is considered and where they are guided with additional tasks. Pedagogues thought, that lack of sufficient additional opportunities decreases child's desire to study, which can negatively affect the revealing of talent.

From results of this research, it can be concluded that while working with talented children, preschool pedagogues lean on their existing knowledge. Their theoretical knowledge for defining and interpreting talent is restricted with general categories without bringing out specific characteristics of talented children.

As far as usage of different methods and methodology in pediatric institutions goes, observation and opportunities of infotechnology are most commonly used.

Pedagogues don't find it necessary to put together individual development plans, although through preschool program it gives pedagogues additional opportunities for improving and making environment of development more suitable for children.

This bachelor's thesis is aimed to pedagogues and management of preschool institutions, focusing on improving.

KASUTATUD KIRJANDUS

Allik, J. 2003. *Isiksus ja seadumused*. Tartu, Tartu Ülikooli Kirjastus, 23 - 66.

Amabile, T. 1989. *Growing up Creative. Nurturing a Lifetime of Creativity*. New York: Crown Publishers, Inc.

Bevan-Brown, J. 2004. *Gifted and talented Māori learners*. In D. MacAlpine & R. Moltzen (Eds.), *Gifted and talented: New Zealand perspectives*. Massey University: Kanuka Grove Press, 171-196.

Bevan-Brown, J. 2009. *Identifying and providing for gifted and talented Maori students*. APEX, 15(4), 6-20.

Blinova, V., Blinova L. 2010. *Detskaja odarennost: teorija i praktika*. Uchebno-metodicheskoje posobije. Tatarskij gosudarstvennyi gumanitarno-pedagogicheskij universitet. Kazanj, Rossija.

Bowman B., Donovan M., Burns M. 2001. *National Research Council. Eager to Learn: Educating Our Preschoolers*. Committee on Early Childhood Pedagogy.

Brophy, J. 2004. *Motivating Students to Learn*. Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum.

Dodds, R. A., Smith, S. M. & Ward, T. B. 2002. *The use of environmental clues during incubation*. *Creativity Research Journal*, 14, 287–304.

Dubasenyuk, A. 2011. *Development of creative giftedness of the prospective teachers' a personality*, Zhitomir Ivan Franko State University, Zhitomir, Ukraine.

Gleitman, H., Gross, J., Reisberg, D. 2014. *Psühholoogia*. Kirjastus Hermes.

Guilford, J. P. 1981. *Higher order structure of intellect abilities*. *Multivariate Behavioural Research*, 16, 411–435.

Institute for Research and Policy on Acceleration, National Association for Gifted Children, and Council of State Directors of Programs for the Gifted. 2009. *Guidelines for developing an academic acceleration policy*. Iowa City, IA: Authors.

Johnsen, S. K. 2009. *Best Practices for Identifying Gifted Students*. Principal, p. 8-14.

- Kerr, B. A., Vuyk M. A., Rea, C. 2012. *Gendered practices in the education of gifted girls and boys*. University of Kansas, Psychology in the Schools, Vol. 49(7), 647 – 653.
- Kikas, E. 2008. *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas*. Tartu. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kivi, L., Sarapuu, H. jt. 2005. *Laps ja lasteaed. Lasteaiaõpetaja käsiraamat*. Tartu. AS Atlex.
- Krull, E. 2000. *Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat*. Tartu. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kulik, J.A., & Kulik, C.-L. C. 1997. Ability grouping. In N. Colangelo & G.A. Davis (Eds.), *Handbook of gifted education*. Boston: Allyn & Bacon. 2nd ed., 230–242.
- Laherand, M – L. 2008. *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn. OÜ Infotrükk.
- Lindgren, H. C., Suter, W. N. 1994. *Pedagoogiline psühholoogia koolipraktikas*. Tartu Ülikool.
- Mares, L. 1991. *Young Gifted Children*. Cheltenham, Vic: Hawker Brownlow Education.
- Martin, L. T., Burns, R. M., & Schonlau, M. 2010. *Mental disorders among gifted and nongifted youth: A selected review of the epidemiologic literature*. Gifted Child Quarterly, 54(1), 31–41.
- Moss, S. A. 2002. *The impact of environmental clues in problem solving and incubation: The moderating effect of ability*. Creativity Research Journal, 14, 207–211.
- Mõttus, R., Allik, J., Realo, A. 2011. *Intelligentsuse psühholoogia*. Tartu. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Mönks F. J. 1992. *Development of gifted children: The issue of identification and programming* // Mönks, F.J. Peters W.A.M. (Eds.). Talent for the future. - Assen: Van Gorcum, 191-202.

- Mönks, F. J. & Mason, E. J. 2000. *Developmental Psychology and Giftedness: Theories and Research*. Heller, K. A., Mönks, F. J., Sternberg, R. J. & Subotnik, R., F.
- Piaget, J. 2009. *The language and thought of the child*. London, New York, NJ: Routledge.
- Pittelkow, K., Jacob, A. 2004. *Andekas laps. Avasta oma lapse anded ja võimed*. Väike vanker.
- Poeskova, G. 2013. *Osobennosti v organizaciiform i metodov raboty s odarennymi detjmi doshkoljnogo vozrasta v SŠA*. Aktualjnye voprosy sovremennoi pedagogiki: materialy III mezhdunar. nauchnoi konferencii. Ufa, Rossija, 66-70.
- Riiklik eksami – ja kvalifikatsiooni keskus. 2007. *Erivajadustega lapse ja noorte toetamise võimalusi hariduse omandamisel*. Sepp, V. Andekus kui erivajadus. Tallinn, Tallinna Raamatutrükikoda.
- Roedell, W. C. 1989. *Early Development of Gifted Children*. In J. L. VanTassel-Baska, and P. Olszewski - Kubilius (Eds.), *Patterns of Influence on Gifted Learners: The Home, the Self and the School*. New York: Teachers College Press, 13-28.
- Rogers, K. B. 2002. *Re-forming gifted education: How parents and teachers can match the program to the child*. Scottsdale, AZ: Great Potential Press.
- Saraceni, C. 2003. Adapting sources: A critical view.– Brian Tomlinson (ed.), *Developing Materials for Language Teaching*. London: Continuum Press, 72–83.
- Savenkov, A. 2000. *Odarennye deti v detskom sadu i shkole. Uchebnoe posobie dlja studentov vyssyh ped. zavedenij*. Rossija: "Akademija".
- Saul, H., Sepp, V., Päiviste, M. 2007. *Andekus kui hariduslik erivajadus: olukord Eesti üldhariduskoolides*. Tartu Ülikooli Teaduskool.
- Sepp, V. 2010. *Andekusest ja andekatest lastest*. Tartu. Atlex.
- Smith, S. L., Kennard, C., & Granados, A. D. 2009. *Sexy socialization: Today's media and the next generation of women*. In H. Boushey & A. O'Leary (Eds.).
- Smith, P. K., Cowie, H., Blades, M. 2008. *Laste arengu mõistmine*. Neljas väljaanne. Tallinn. TLÜ Kirjastus.
- Sternberg, R. J. 1997. *Successful intelligence*. New York: Plume.

Sternberg, R., Lubart, T. 1995. *Defying the crowd: Cultivating creativity in a culture of conformity*. New York, NY: Free Press.

Sternberg, R., Williams, W. 1996. *How to develop student creativity*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

Unt, I. 2005. *Andekas laps*. Tallinn. Koolibri.

Walsh, R. L., Hodge, K. A., Bowes, J. M., and Kemp, C. R. 2010. *Same Age, Different page: Overcoming the Barrier to Catering for Young Gifted Children in Prior-to-School Settings*. International Journal of Early Childhood, 42(1), 43-58.

Veisson, M., Nugin, K. 2001. *Arengukeskkonna mõju lapse intelligentsuse arengule*. Tallinn. Tallinna Pedagoogikaülikooli Kirjastus.

Vikat, M. 2002. *Andekas laps muutub maailmas. Rahvusvahelise konverentsi ettekanded 24. november 2001*. Tallinn, TPÜ Kirjastus.

ÕS. (2006). *Eesti õigekeelsussõnaraamat*. Eesti Keele Sihtasutus, Tallinn.

Õunapuu, L. 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu. Tartu Ülikool.

Allikad

Eesti Entsüklopeedia. <http://entsyklopeedia.ee/artikkel/frustratsioon1> (viimati vaadatud 10.05.2016)

Keelelise arengu teooriad. http://www.eope.ee/download/euni_repository/file/2728/Keele%20arengu%20teooriad.pdf (viimati vaadatud 10.05.2016)

Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava 2008. <https://www.riigiteataja.ee/akt/12970917> (viimati vaadatud 10.05.2016)

Kuznetsova, Ju. I. 2013. Available at http://superinf.ru/view_helpstud.php?id=5717cola, accessed May 10, 2016.

Landry, Charles 2007. Available at <http://www.urbanreinventors.net/1/landry/landry-urbanreinventors.pdf>, accessed May 10, 2016.

Tannenbaum, Abraham 1983. Tannenbaum's 'Sea star' model of giftedness. Available at

<https://cateringforgifted.wikispaces.com/Tannenbaum's+'Sea+star'+model+of+gifted+ness>, accessed May 10, 2016.

Tartu linna munitsipaallasteasutuste nimekiri.
http://tartu.ee/?lang_id=1&menu_id=8&page_id=977 (viimati vaadatud 10.05.2016)

Tartu Ülikooli teaduskool. Andekus ja võimekus.
<http://www.teaduskool.ut.ee/et/andekus-voimekus> (viimati vaadatud 10.05.2016)

LISAD

LISA 1. INTERVJUU KÜSIMUSTE KAVA

ANDEKUSE VÄLJASELGITAMINE

- Mis on Teie arvates andekus? Kuidas defineerite andekust?
- Kui sageli Te olete kokku puutunud andekate lastega?
- Milliste kriteeriumite põhjal otsustate, et laps on andekaks?
- Kuidas need kriteeriumid avalduvad lapse käitumises?
- Millised isiksuslikud omadused on omased andekatele lastele?
- Millistes tegevustes avalduvad andekale lapsele omased isiksuslikud omadused?
- Milliseid meetodeid kasutate andekuse väljaselgitamiseks?

VÕIMALUSED ARENDAMISEKS

- Milliseid meetodikaid kasutate andeka lapse arendamisel?
- Milliseid meetodeid kasutate andeka lapse toetamiseks?
- Milliseid lisavõimalusi pakute andekate arendamiseks?
- Kuidas Teie arvates kiirendatud õppimine ehk aktseleratsioon mõjub ande avaldumisele?
- Millised on Teie arvates pudujäägid andekate laste arendamisel?
- Millised probleemid tekivad seoses andekate lastega?
- Kuidas neid probleeme lahendate?

MEETODID JA MATERJALID

- Milliseid kavasid Te koostate andekatele lastele?
- Milliseid vahendeid ja abimaterjale kasutate töös andekate lastega?
- Kust Te neid materjale otsite?
- Kuidas need materjalid aitavad Teid töös andekatega?
- Millised on vajakajäämised õppematerjali osas andekatele lastele koolieelses lasteasutuses?
- Millistel koolitustel andekate laste temaatikaga seoses olete osalenud?
- Kuidas koolitustel osalemine on aidanud töös andekate lastega?
- Millist abi, mis osas ja kellelt ootate andekate laste arendamiseks?

LISA 2. VÄLJAVÕTE TRANSKRIPTSIOONIST

02.27. Siin on nii ja naa(.). Et ühed lapsed, kui nad ise ka teadvustavad, et nad on mingis asjas teistes paremad(.), siis nad on nende ülesannete täitmisel hästi uhked.(2) Siis nad võivad nõuda rohkem tähelepanu. Kuna nad on nii targad, siis arvavad, et käibgi elu nende ümber.(2) Aga teiselt poolt on jälle niimodi,(.) et tulevad mingisugused teised sellised (2) eeee(3), kuidas ma ütlen(2) sellised, sellised käitumislikud nüansid(3) teistega mitte läbisaamine, teistega mittearvestamine. Käitumishäireid on tulnud.(5) Emotsioonide suhtes(.)oleneb valdkonnast, näiteks hea joonistaja – aga noh tõesti nii e:i aeglane e:i, ta ei jõudnud kunagi midagi õigeks ajaks valmis, aga samas ta oli NII TUBLI. Aga teiselt poolt jälle(.) üliaktiivne igal pool, ees kõigis igal pool ja et see elu peab käima tema järgi,(.) et see elu käib tema järgi.

04.16. Väga hea suhtlemisoskus(5), siis tähelepanu(.), väga hästi panevad kõike tähele(.) Mis on veel tulnud (20), ei oska midagi rohkem välja tuua((paus)).

06.25. ((naer))Tegelikult mul ei olegi selliseid meetodeid ja ei ole neid kunagi kasutanud(.) See tuleb välja rühma kooslusest. Et sa näed, et ta on võimeline teistest rohkem(.) tegema(.), raskemaid ülesandeid lahendama ja siis ma lihtsalt olen(.) hommikuringis tõstnud nende jaoks raskus astet. ERI MEETODEID MA KASUTANUD EI OLE.

